

Eskiçağ Araştırmaları Dergisi

Bir Anadolu Uygarlığı: “HİTİTLER”

ÜCRETSİZDİR...

Hitit – Mısır Arasındaki Diplomasi Nasıldı?

BİZANS'IN ANADOLU'YA YERLEŞTİRDİĞİ SON TÜRKLER- Adil Yılmaz (Arkeolog)

Antikçağ ve Türkiye — Prof. Dr. Bülent İplikçioğlu

Gaşkalar (Kaşkalar) - Bünyamin Yıldız (Tarihçi — Yazar)

KÜNYE

İmtiyaz Sahibi

Eskiçağ
Araştırmaları
Merkezi

Genel Yayın Yönetmeni

Umut
ATASEVEN

Yayın Danışmanı

Halil
KARAHASANOĞLU

Art Director

Bünyamin
YILDIZ

Dış Hatlar Sorumlusu

Nurhan
MUHAMMED

İdari İşler Sorumlusu

Muhammed
ÖZYAŞAR

Dergideki tüm yazıların her türlü hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir...

1-3 Antikçağ ve Türkiye — Prof. Dr. Bülent İplikçioğlu

4-5 Görseller (Antik ve Günümüz Bursa)

6-9 Prusa'dan Bursa'ya — Bahadır İkican

10-15 Celsus Kütüphanesi (Ephesos) Birce Balcı

16-22 Hititlerin Mısır'a Uyguladığı Casus Politikaları
Üzerine Bir Değerlendirme — Umut Ataseven

23-25 Gaşkalar — Bünyamin Yıldız

26-28 İstanbul'un Unutulan İlk Yaşam Alanı:
Yarımburgaz Mağaraları

29-32 Bizans'ın Anadolu'ya Yerleştirdiği Son
Türkler — Adil YILMAZ — ARKEOLOG

33-37 Antik Roma'da Evlilik Türleri - Bahar BAŞ

38-39 Görseller Neandertaller Sembolik Sanat

40 Neandertaller Sembolik Sanat Üretiyordu

41-42 Neandertallerin Yaptığı Mağara Resimleri
Bulundu

43-44 Çorum'da 3.500 Yıllık Eşsiz Hitit Kılıcı
Sergileniyor

45-46 2018 UNESCO Geçici Listesi Açıklandı

A small branch with several green, elongated leaves is positioned diagonally across the frame. A white, rectangular tag is attached to the branch with a small white circular fastener. The tag is tilted and contains text in a bold, black, sans-serif font. The background is a plain, light-colored surface.

ANTİKÇAĞ VE TÜRKİYE
PROF. DR. BÜLENT İPLİKÇİOĞLU

Türkiye; Avrupa ve Önasya tarihinin tüm evrelerini yaşamış, klâsik anlamda Batı ve Doğu dünyasının bütün kültür ürünlerini bünyesinde toplamış, dünyada tek ülkedir.

Türkler ise, bir yerde insanlığın tüm serüveninin yattığı bu kendine özgü tarih hazinesinin bugün tek resmî mirasçıları durumundadırlar. İnsanlığın ve tarihin Türklere emanet etmiş olduğu böylesine ağır bir mirasın bir anlamı, sorumluluğu ve amacı olsa gerektir.

Bu nedenle, Türkiye Cumhuriyeti'nin Anadolu'nun tarihî mirasına topyekûn sahip çıkması, onu insanlığa olduğu kadar kendine de mal etmesi, koruması, araştırması, tanıtması ve bunu kültür politikasının ana ilkelerinden biri haline getirmesi son derece doğal ve zorunludur. Çünkü, Türkler için ülkenin geçirmiş olduğu tarih evrelerine bu tür bir bilinçle sahip çıkma, yalnızca bir "kültür ve bilim toplumu" olmanın bir gereği olmayıp; aynı zamanda, üzerinde yaşanılan toprağa "vatan" gözüyle bakmanın da bir vecibesidir.

Antikçağ'da "Küçükasya", bugünse "Anadolu" diye tanımlanan yarımada, iki kıt'a arasındaki coğrafi konumu ve özellikle de kendine özgü coğrafi yapısı dolayısıyla, Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti dışında tarihin hiçbir devrinde bağımsız politik bir birliğe sahip olmamıştır. Bu nedenle de tarihî, etnik ve kültürel dokusu homojen olmayan, sürekli etkiye ve değişime açık, dolayısıyla tezdadlı, fakat iç içe, birbirinin benzeri ya da devamı gibi bir yapı göstermektedir. Böylece ortaya çıkan Küçükasya etnik-kültürel yelpazesi, birbirinden yalnızca ton farklarıyla ayrılan zengin bir renklilik göstermektedir: En eski devirlerde Hitit, Urartu, Frig, Karya, Likya gibi yazılı kültüre dayalı eserler bırakarak tarih sahnesinden çekilen yüksek uygarlıkları Anadolu'da iç içe görürken; daha sonraları, Assur, Pers, Part gibi emperyalist; kuzeyden ve batıdan Kelt ve Trak gibi istilacı-göçebe kavimlerin de Anadolu'ya gelerek oradaki kültür potasında eridiklerine ve fakat yöresel

olarak dinsel ve onomastik izler bıraktıklarına tanık olmaktayız

Anadolu'da binlerce yıllık bir kaynaşma sonucunda kendiliğinden oluşan bu zengin tarih dokusu içinde Büyük İskender'den itibaren yaygın bir Hellenleşme sürecinin başladığı görülür. Bu süreç, Anadolu'yu o devirde politik açıdan paylaşmış olan Pergamon, Bithynia, Seleukosoğulları v.s. gibi Hellen-Makedonya kökenli Hellenistik krallıklar tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu devirde Hellence'nin (Eski Yunanca) Anadolu'da yazı ve konuşma dili olarak hem devlet kuruluşlarında hem de halk arasında yaygınlaştığına tanık oluyoruz. Frigçe, Lidce, Karca, Likçe gibi eski Anadolu dilleri, etnik kökenleri ayrı olmakla birlikte, yerlerini giderek Hellence'ye terketmişlerdir. Bütün devlet andlaşmaları, kral ve imparatorların, eyalet valilerinin halka yazdıkları mektuplar, emirnameler, kent meclislerinin aldıkları kararlar, halkın günlük yaşantısında kaleme aldığı dinsel ve toplumsal içerikli her türlü belge Hellence yazılmış ve bunlardan onbinlercesi günümüze ulaşmış; daha onbinlercesi de toprak altında ve üstünde araştırmaları beklemektedir.

Hellence'nin Anadolu'da halk diline dönüşmesi olgusunu, Roma İmparatorluğu'nun resmî dili olan Latince gibi tüm Batı dillerini etkilemiş ve biçimlendirmiş güçlü bir dil bile durduramamıştır. Bu gerçeği göz önünde tutarsak, 1000 yılı aşkın bir sürelik bir Hellen dili egemenliğinden sonra ilk kez Türkçe'nin son 1000 yıl içinde yazı ve konuşma dili olarak Anadolu'da Hellence'nin yerini almış olmasının tarihî anlam ve önemi daha iyi anlaşılır. Ne var ki, Türkçe'yi bilmek Anadolu'nun son 1000 yıllık tarihi açısından ne kadar önemli ve kaçınılmaz ise, Hellence'yi bilmek de, Anadolu'nun Eskiçağ Tarihi'ni, toplumsal ve dinsel yapısının köklerini, arkeolojisini, sanatını tanımak, yorumlamak ve özümsemek bakımından o derecede önem taşımaktadır.

Diğer taraftan şu gerçeği de göz önünde tutmak gerekir: Roma İmparatorluğu Devri'nde Küçükasya'da etnik kökene dayalı çok sayıda devletçik vardı; bunlar, Romalılar tarafından büyük bir dünya devletinin eyaletlerine

dönüştürülerek yönetilmiş; bu durum Bizans, Selçuklu ve Osmanlı devirlerinde de fazla bir değişikliğe uğramamıştır. Sadece Anadolu'nun tümünü kapsayan ulusal ilk politik birlik 20. Yüzyılda Atatürk gibi deha sahibi bir devlet adamı tarafından gerçekleştirilebilmiştir. Bunun tarihî değer ve anlamını Türk toplumu olarak bilimsel temellere oturttarak çok iyi bilmek ve tarihî yapımızı yeterince bilmeyen ya da onu göreceli yorumlardan tanıyan toplumlara bunu tutarlı, objektif bir dille anlatmak zorundayız.

Ne var ki, ilkin, hâlâ sarsıntı geçirmeye yatkın görünen bu politik birliğin, Türk toplumunun düşünüş biçimine de yansıtılması, yani ortak tarih bilincinden kaynaklanan “homojen bir zihinsel değerler sistemi”nin kurulması, kısaca toplumun ve devletin Hatti'den Roma'ya, Roma'dan Osmanlı'ya kadar olan ülke tarihi ile özdeşleştirilmesi gerekmektedir. Ancak bu sağlandığı takdirde mevcut politik birliğe (Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne) kendi içinde uyumlu bir yapı, yani özgün kültürel kimlik ve birlik kazandırılması mümkün olacağı gibi, dünya ile bütünleşme sürecinde bulunan bugünkü Türkiye'nin, yalnızca ekonomi alanında değil, Batı'nın düşünce temelinde yatan ve önemli bir bölümü Anadolu kökenli olan kültürel değerler sisteminde de önemli bir ortak paydaya ulaşılmış olacaktır.

Şunu açıklıkla itiraf etmek gerekir ki, Batı'da, dün olduğu gibi bugün de, genel olarak hâlâ negatif bir Türk-imajı mevcuttur. Bunun en önemli etkenlerinden biri, Anadolu'nun Yeni ve Eskiçağ tarih ve kültürlerinin, geçmiş dönemlerde – ve büyük çapta hâlâ günümüzde – tamamen yabancı ülke bilim kuruluşlarının araştırmalarına ve göreceli yorumlarına terkedilmiş olması; Türk toplumunda ise, buna karşı koyabilecek rasyonalist, rekabetçi ve revizyonist nitelikli zihinsel bir bilim potansiyelinin yeterince gelişmemiş olmasıdır.

Bunun doğal sonucu olarak da bu tür yabancı bilimsel araştırma ve gözlemlerin kültürel-politik yorumları Batı ülkelerinin genelde birleştikleri aktüel politik hedefler doğrultusunda göreceli biçimlenmiş; Türk toplumuna Batı bünyesinde “kabulü kerhen

mümkün yabancı” bir unsur olarak bakılmıştır. Bugün hâlâ Türkiye’de “Avrupa bizi tanımıyor, takdir etmiyor” gibi duygusal nitelikli genel bir yargı mevcut ise, bunun temelinde herşeyden önce, ülkemizin tarihini bizzat işleme, yorumlama ve sonuçlarını uluslararası düzeyde savunmada gösterdiğimiz acizlik ve ihmalkârlık yatmaktadır. Bu bakımdan, bu sahalarda yetişmiş bilim adamlarımızın sorunlarına büyük bir titizlik ve hassasiyetle eğilmek, yeni bilim adamlarımızın yetişmesine bütün olanakları seferber ederek yardımcı olmak zorundayız.

İşte söz konusu edilen bu durumlar karşısında Tarih ve Eskiçağ bilimleri ile ulus olarak bizzat uğraşının Türkiye için gerek ulusal, gerekse Batı ile yakınlaşma, hattâ bütünleşme açılarından taşıdığı hayati önem ve değer ortaya çıkmaktadır. Şu halde, Türk üniversitelerinin ilgili fakültelerinin, evrensel-bilimsel kimliklerinin yanı sıra, böyle topyekûn bir tarih mirasının tam bilincinde, rasyonalist, revizyonist, rekabetçi ve kendine özgü ulusal bir öğretim ve araştırma yapısına kavuşturulması, bunun bilimsel yorum ve sonuçlarının giderek devletin iç ve dış kültür politikasına yansıtılması şart olmaktadır.

Prusa'dan Bursa'ya

Bahadır İKİCAN

“

...bu körfezde, vaktiyle Kios denen

Prusias bulunur. Kios, Demetrios'un oğlu ve Perseus'un babası olan Philippos tarafından yerle bir edilmiş ve onun tarafından, hem bu kentin hem de komşu bir kent olan, Prusa'nın da yakınındaki Myrleia'nın tahribinde de kendisine yardım etmiş olan Zela'nın oğlu Prusias'a verilmiştir ve Prusias bu kentleri restore ederek bunlardan Kios'a kendi adına izafeten Prusias ve Myrleia'ya karısının ismine izafeten Apameia adını vermiştir."¹

Bursa'nın yazılı olarak geçtiği ilk kaynak, yukarıda bir kısmının alıntılanmış olduğu Strabon'un (M.Ö. 63 - M.S. 21) "Geographika" isimli eseridir. Eser takribi M.S. 18 yılında yazılmıştır.²

Strabon, kendi döneminde Prusia olarak adlandırıldığını söylediği bölgenin önceden Kios olarak anıldığını ve Makedon Kral Philippos tarafından buranın yerle bir edildiğini söyler. Philippos, Prusia ve Myrleia (Mudanya) isimli bölgeyi ele geçirip yağmalamasında kendisine yardımcı olan Prusias isimli bir komutana verir. Prusias da buraları restore ettirerek kendi adına istinaden Kios'a Prusia, Myrleia'ya da eşinin ismine ithafen Apameia adını verir.³

Eskiçağ'da, bir kent kurulduğu zaman kurucusunun ismini alırdı. Prusias da birçok kent kurmuş olduğu için Prusias adıyla anılan birden fazla kent olduğu görülmektedir. Nitekim günümüzde Bursa olarak geçen bölgede iki Prusias kenti olduğu görülür. Bunlardan biri Uludağ eteklerinde kurulmuş olan -günümüzün Bursa merkezi- Prusias, diğeri ise Gemlik'teki Prusias'tır. Uludağ'ın eteklerinde kurulmuş olan Prusias kenti M.Ö.

184 yılında kurulmuştur. Bunun yanında Gemlik'te bulunan Prusias kentinin tarihçesi ise biraz daha eskidir. Bu kentin kuruluşu mitolojik öyküler baz alındığında oldukça eskiye gider. Gemlik'in ismi ilk kurulduğu zaman Kios'tur ve Kral Prusias tarafından imar edilerek Prusias ismiyle onurlandırılmıştır. Yani Kral Prusias bir kent kurarken bir kenti de restore ettirir. Bu iki kente de Prusias ismi verilir. Gemlik'te ismi değiştirilerek Prusias yapılan kent, "Prusias ad Mare" olarak anılırken Uludağ'ın eteklerinde kurulan Prusias kenti ise "Prusias ad Olympum" olarak isimlendirilir. Strabon'un yukarıda bahsettiği Prusias kenti ise ilk ismi Kios olup sonradan Prusias ad Mare olarak değiştirilen günümüzün Gemlik'idir.

Strabon, Prusias'ın Lidya Kralı Kroisos'a (M.Ö. 560-540) karşı savaştığını belirtir.⁴ Tarihleme ise bize bu olayın doğru olamayacağını gösteriyor. Çünkü Prusias ile Kroisos arasında yaklaşık 300 yıllık bir zaman farkı vardır.⁵ Bunun yanında Strabon, ünlü Kartacalı komutan Hannibal'ın Romalılardan kaçarak Prusias'ın yanına sığındığını belirtir. Bu ise tarihsel açıdan doğrudur. Hatta bir rivayete göre Prusias'ın kendi adıyla anılacak olan kenti kurmasına Hannibal vesile olmuştur.

Bursa'nın kuruluşuyla ilişkilendirilen bir diğer kaynak eser ise Yaşlı Plinius'un (M.S.

¹ Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: XII-XIV)*, 4. Baskı, çev. Adnan Pekman, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2000, s. 56.

² Strabon, a.g.e., s. XVI.

³ Strabon, a.g.e., s. 56.

⁴ Strabon, a.g.e., s. 57.

⁵ Kamil Doğancı, "Antik Prusa Kenti", 1. *Bursa Turizm Sempozyumu Bildiri Kitabı (30 Eylül-2 Ekim 2005)*, ed. Melek Tüz, Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2005, s. 35.

23/4-79) yazmış olduğu “Naturalis Historia” adlı eserdir. Plinius, Prusa’nın kuruluşunu Hannibal’e dayandırır. Hannibal’in I. Prusias’a sığınması bu tezi doğrular niteliktedir. Plinius’un verdiği bilgilere göre Prusa’nın kuruluşu M.Ö. 184 yılına denk düşmektedir.⁶

Tarihi veriler açısından bakıldığında ise Prusa’nın kuruluşu Bithynia Kralı I. Prusias’a (M.Ö. 230-182) rastlar. Romalılardan kaçan Hannibal’i de kabul eden Prusias, krallığına en parlak devrini yaşatmıştır ve “Prusa ad Olympum” ismiyle bir şehir kurmuştur. Prusa, Bithynia Krallığı’nın 12 şehrinden biri olmuştur.⁷

Tarih boyunca Roma’nın baskısı altında kalan Bithynia Krallığı, doğusunda da sınırdaş olduğu Pontos’la sıkıntılar yaşamış ve bu iki devlet arasında tampon bölge olmuştur. Özellikle Prusias’ın ardıllarının aynı başarıyı gösterememesi sonucu Bithynia, bu iki devlet arasında gelgitler yaşamıştır. Bithynia’nın son kralı olan IV. Nikomedes, halkını ve devletini korumanın en iyi yolu olarak Roma’nın hâkimiyetine girmek olduğunu görünce vasiyetiyle devleti Roma egemenliğine bırakmıştır. M.Ö. 74’te Kral Nikomedes ölünce de Bithynia -dolayısıyla Prusa da- Roma egemenliğine girmiştir.

Bithynia, vasiyet yoluyla Roma’ya bırakılsa da Pontos Kralı VI. Mithradates Eupator (M.Ö. 120-63) bu vasiyete itiraz etmiş ve Bithynia’yı işgal etmiştir. Daha önce Roma’yla iki kez savaştan Mithradates, üçüncü karşılaşmasından yenik ayrılınca Bithynia da Pontos’un boyunduruğundan kurtulmuştur. Mağlubiyeti kabullenemeyen Mithradates de Kırım’da intihar etmiştir. Mithradates’i saf dışı bırakan Roma, Pontos’u da ele geçirerek bölgede “Provincia Bithynia et Pontus” isimli eyaleti kurmuştur.⁸

Prusa, Bithynia Eyaleti’nin başkenti olmasa da önemli bir şehriydi. Dönemin hatibi

olan Dion Cocceianis Khrysostomos’un belirttiğine göre mahkemelerin toplanma yeri olma ayrıcalığına sahip olan Prusa’nın bu özelliği kendisine kıskançlık duyulmasına sebebiyet vermiştir. O dönemde mahkemelerin bir şehirde toplanması, o şehrin ekonomisini güçlendirirken itibarını da arttırıcı bir rol oynamıştır.⁹

Prusa, sahip olduğu konum nedeniyle de ayrıcalıklıydı. Zengin bir ovası bulunan Prusa, Bithynia’daki kentlerin aksine bağcılık ve sığır yetiştiriciliği yapmaktaydı. Bu ürünler diğer kentlerde üretilen tahıl ve meyveye göre daha kârlıydı. Bunun yanında hububat ihtiyacı dolayısıyla da Karadeniz’in kuzeyine bağımlıydı. Olympos Dağı’nın (Uludağ) kuzeyinde kurulan şehir bu dağdan elde ettiği keresteyi ve ürettiği diğer ürünleri Apameia aracılığıyla ihraç ediyordu. Prusa, bu jeopolitik ayrıcalığı sayesinde M.S. 258’e kadar müreffeh bir şehir oldu. Bu tarihteki Got saldırısı ise Prusa’nın gerilemesine sebep oldu.¹⁰

Her ne kadar uzun bir süre toparlanamamış olsa da önce Diocletianus’un (M.S. 284-305) başkenti Nikomedia’ya (İzmit Körfezi) taşınması ve sonra ise Constantinus’un (M.S. 307-337) Constantinopolis (İstanbul) şehrini kurdurarak burayı başkent yapması Prusa’nın da değerini arttırdı.

Özellikle Prusa’nın da içinden geçen Hacı Yolu (Kudüs Yolu) ve Askeri Yol (Kuzey Yolu) şehrin değerinin artmasına katkı sağladı. Avrupa’dan Kudüs’e hacca gitmek için yola çıkan Hristiyan bir hacı Hacı Yolu’nu kullanmak durumunda kalmış, bu da Prusa’dan geçmesine sebep olmuştur. Askeri Yol ise özellikle Parthlar ve Sasanilerle yapılan savaşlarda bir üs olarak kullanılmıştır.¹¹

Prusa’nın Eskiçağ’da yetiştirdiği en önemli isimlerin başında ise hekim Asklepiades¹² ve hatip Dion Cocceianus Khrysostomos vardır. Eskiçağ’da Apameia ve

⁶ Doğancı, a.g.e., s. 36.

⁷ Oğuz Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2008, s. 156.

⁸ Tekin, a.g.e., s. 162.

⁹ Doğancı, a.g.e., s. 38.

¹⁰ Doğancı, a.g.e., s. 39.

¹¹ Kamil Doğancı, “Prusa (Bursa) Kentinden Geçen Antik Yollar”, *Osmangazi ve Bursa Sempozyumu Bildiri Kitabı (04-05 Nisan 2005-Bursa)*, ed. Cafer Çiftçi, Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2005, s. 177.

¹² Strabon, a.g.e., s. 61.

Prusias ad Olympum şehirleri arasında yaşanan çatışmalar dikkat çekicidir. Dion da özellikle Apameia ve Prusa arasında ortaya çıkan toprak, itibar vb. gibi sebeplerden doğan sorunları gidermeye çalışmıştır.

Apameia, Prusa arasındaki çekişmeyi ele alan dönem yazarlarından biri de Genç Plinius'tur. Plinius, (M.S. 61-113) consüllük görevini yerine getirdikten sonra M.S. 111 yılında Roma'nın ilk yabancı imparatoru olan Traianus tarafından kötü yönetimi düzeltmek, mali sorunları çözmek ve Bosporus Krallığı (Kırım) ile iyi ilişkiler kurmak için Bithynia'ya gönderilir.¹³ Plinius, Traianus'a yazdığı mektuplarda, kentlerin genel sorunun savurganlık olduğunu belirtir. Ayrıca özel kişilerin de yüksek miktardaki paralara el koyduğunu yazar.¹⁴ Genç Plinius'un mektupları dönemin ekonomik ve sosyal düzeyini göstermesi açısından oldukça önemlidir. Birçok mektubunda Prusa'dan ve Prusa'daki sorunların nasıl çözülebileceğinden bahseden Plinius'un hamam inşasıyla ilgili olan mektubu kayda değerdir. 23 numaralı olarak kayda geçen mektup şu şekildedir:

“Efendim, Prusalıların hem harabe, hem de çok eski bir hamamı var. Bu yüzden, burayı, hoşgörüne sığınıp onarmak istemişlerdi. Ama ben bir yenisinin yapılması gerektiğini düşündüğümünden... , bana öyle geliyor ki, onların bu arzusunu yerine getirebileceksin. Çünkü, şu kaynaklardan elimize para geçecek;

ilkın, özel şahıslardan şimdiden para toplamaya başladım; ikincisi, buranın halkı, hazineden zeytinyağı için kullanmaya alıştığı parayı, hamamın yapımına harcamaya hazır. Her şeyden öte, kentin saygınlığı ve senin çağının görkemi de böyle bir yapı gerektirir.”¹⁵

M.Ö. 74 itibariyle Roma'nın egemenliğine giren Prusa, Batı Roma yıkıldıktan sonra da Bizans adıyla anılacak olan Doğu Roma'nın elinde kalmıştır. 6 Nisan 1326 yılında ise Osmanlı Beyliği'nin eline geçen Prusa, bir süre beyliğin merkezi olmuştur.¹⁶ Prusa ismi ise zamanla Bursa'ya dönüşmüştür.

KAYNAKÇA

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi I. Cilt*, 12. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2016.

Kamil Doğancı, “Antik Prusa Kenti”, 1. *Bursa Turizm Sempozyumu Bildiri Kitabı* (30 Eylül-2 Ekim 2005), ed. Melek Tüz, Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2005.

Kamil Doğancı, “Prusa (Bursa) Kentinden Geçen Antik Yollar”, *Osmangazi ve Bursa Sempozyumu Bildiri Kitabı* (04-05 Nisan 2005-Bursa), “Prusa (Bursa) Kentinden Geçen Antik Yollar”, ed. Cafer Çiftçi, Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2005.

Oğuz Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2008.

Plinius, *Genç Plinius'un Anadolu Mektupları* (Plinius, *Epistulae*, 10. Kitap), çev. Çiğdem Dürüşken-Erendiz Özbayoğlu, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001.

Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası* (*Geographika: XII-XII-XIV*), 4. Baskı, çev. Adnan Pekman, İstanbul:

¹³ Plinius, *Genç Plinius'un Anadolu Mektupları* (Plinius, *Epistulae*, 10. Kitap), çev. Çiğdem Dürüşken-Erendiz Özbayoğlu, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001, s. 12.

¹⁴ Plinius, a.g.e., s. 27.

¹⁵ Plinius, a.g.e., sa. 30-31.

¹⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi I. Cilt*, 12. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2016, s. 118.

CELSUS KÜTÜPHANESİ

(EPHESOS)

Birce

BALCI

Kütüphane kelimesi Arapça kitaplar anlamına gelen kütüp ve Farsça ev anlamına gelen hane kelimelerinden oluşup kitapların evi karşılığını bulmaktadır.

Yine kütüphanenin karşılığı olan ve bugün batı dünyasında kullanılan bibliothek kelimesinin aslı ise Yunanca olup, Biblon ve Thekeise kelimelerinin birleşmesiyle oluşmuştur. Biblon papirüs veya papirüs ruloları thekeise ise herhangi bir şeyi koruyan içine alan anlamlarına gelmekte olup kitapların korunduğu yer olarak tanımlanabilmektedir.

Kütüphanenin geçmişini Asur krallığına kadar dayandırabiliyoruz. Asur kralı asurbanipalin kurduğu kütüphane, Antik Yakın Doğuda sistematik olarak toplanan ilk kütüphane olarak kabul edilmiştir.

Yunan Kütüphaneleri ile Karşılatırmalı Olarak Roma Kütüphaneleri

İç Düzene Bağlı Bölümler

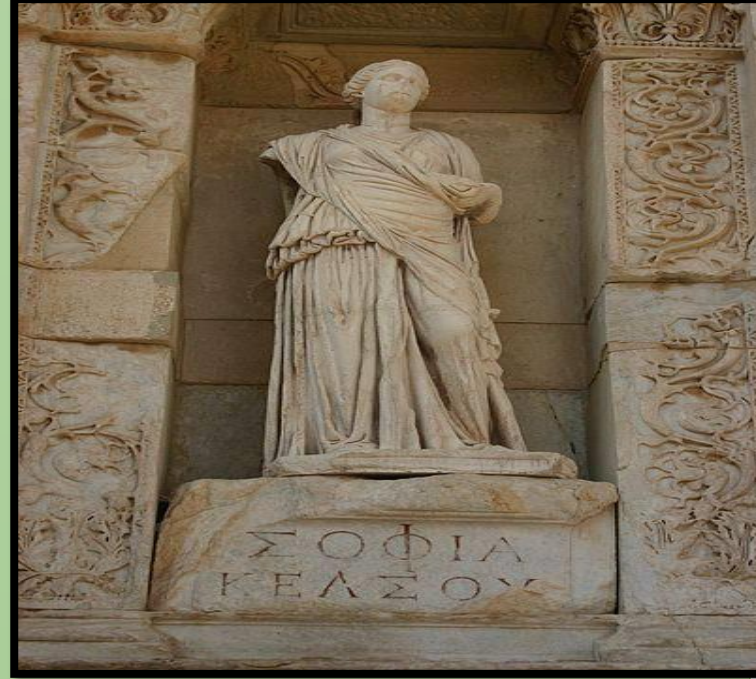
a) Kütüphane Salonu ve Depolar

Yunan kütüphanelerinde ilk olarak bir okuma salonu yada en azından Roma Dönemi kütüphaneleri gibi gösterişli bir okuma salonu olmadığını biliyoruz. M.ö. 3. Yy da kurulan Aleksandreia Kütüphanesi ile ilgili bilgilere Strabondan ulaşıyoruz. Strabon burada yemek yenilen ve toplantı yapılan salonlardan bahsederken büyük bir salondan bahsetmemektedir. Eğer böyle bir salon İskenderiye Kütüphanesinde bulunsaydı mutlaka bahsediyor olmalıydı. Yine Mısırdaki Serapeion kütüphanesinde toplantı salonu olan bir oikosun olduğunu biliyoruz. Yani Yunan kütüphanelerinde kitapların saklandığı depo odalarıyla birlikte kütüphaneye bağlı oikosların da varlığından haberdarız. Bir İstisna olarak Pergamon Kütüphanesinde okuma salonu olduğunu biliyoruz ancak bu da büyük ve gösterişli değildi.

Burada Aleksandreia ve Pergamon kütüphanesinden de bahsetmek gerekmektedir.

Aleksandreia kütüphanesi : Hellenistik çağda kurulan bilim akademilerinin en önemlisi ve ünlü olanı Ptolemaiosların Aleksandreia da

kurdukları Museion olarak adlandırılan bilim akademisiydi. Bu akademi bilimsel çalışmalar yapan bir enstitü niteliğini taşıyordu. Bu kraliyet bilim akademisinin çatısı altında her türlü olanak mevcuttu. Museion'a bağlı olan kütüphane de antik çağın en büyük ve gösterişli bilgi kaynağı olarak bilim adamlarının

hizmetindeydi. Bünyesinde 900.000 el yazması bulunmaktaydı. Büyük bir çalışan kadrosu olup aynı zamanda yayın evi işlevli idi. Eukleides, Arkhimedes gibi isimler de bu kütüphanede çalışmışlardı. Mısıra giren her kitabın buraya götürülmesi zorunluluğu vardı. Kütüphane Caesarın İskenderiyeyi istila edişine kadar önemini korudu, bu istila sırasında bir kısmı yandı ve olasılıkla Hristiyanların M.S. 391 yılında Serapeionu yaktıkları sırada da tamamiyle harab olmuştur.

Pergamon Kütüphanesi: Pergamon ile Aleksandreia arasında daimi bir rekabet mevcuttu. Bu yüzden M.Ö. 2. Yy ın başlarında Mısır kralı Pergomona papirüs ihracatını durdurdu. Bununla birlikte Pergamonda papirüse alternatif olarak parşömen icat edildi ve ince deriler üzerine yazılmış eserler meydana çıkmaya başladı. Fakat M.Ö. 133 te Romalıların Pergamonu ele geçirmesiyle kütüphane önemini yitirdi. Marcus Antonius un da buradan sevgilisi Kleopatraya 200.000 rulo hediye ettiği

de bazı kaynaklarda dile getirilmektedir. Alman arkeologların yaptığı kazı çalışmaları sırasında burada Athenanın bir heykeli bulunmuştur. Bu da daha önce bahsettiğimiz şekilde burada bir okuma salonu olduğunu kanıtlar niteliktedir, detaylarından birazdan bahsedilecektir. Okuma salonu olarak düşünülen yerin etrafında bulunan 3 küçük salon da kitap depoları işlevindeydi ki bu da diğer antik kütüphane mimarisine gayet uygun niteliktedir.

Sonuç olarak Yunan kütüphaneleri gymnasion kütüphaneleri örnek alınarak yapılmış iken Roma dönemine gelindiğinde ilk önemli değişiklik kütüphane salonunun ortaya çıkması ile kendini göstermektedir. Romalılar Yunan dünyasından hem genel olarak kütüphane fikrini ve hem de kütüphane salonunun inşa şeklini almış ve geliştirmişlerdir.

Romada kütüphanenin halk için kurulmaya başlanması yani halkın istifade edeceği bir kütüphane tesisi Caesar tarafından düşünülmüştür. Ondan sonra Asinius Pollio tarafından ilk halk kütüphanesi Libertas Tapınağında kurulmuştur.

Ayrıca Roma kütüphaneleri ilk yıllarında Yunan ve Roma bölümleri olarak 2 ayrı kısımla birbirlerinden ayrılmışlardır.

b) Nişler ve apsisler

Kitap rulolarının bulunduğu nişler ve apsisler kütüphanenin iç mimarisinde önemli yer tutmaktadır. Genellikle salonun yan duvarlarının iç kısmında ve küçük nişler halindedirler. Roma Dönemi sınırlarına doğru bu nişler çok küçük ve dekoratif amaçlı yapılmaya başlanmıştır.

Giriş kapısının karşısına denk gelen dip kısımdaki büyük apsislere ise kütüphaneyi koruduğuna inanılan tanrı tanrıça heykelleri yerleştirilmiş olup çoğunlukla Athena – Minerva heykelleri yerleştirilmiştir.

c) Kitap Rafları

Raflar hakkında bize arkeolojik araştırmalar bilgi vermektedir. Rulolar ya doğrudan armaria denilen dolaplara yada nişlerin içindeki raflara konmuştur. Ancak ahşaptan ve koruna gelmemiş olduklarından kesin yargılara varamıyoruz.

d) Podyum

Genelde nişlerin önünde yer alması nedeniyle olasılıkla ya kütüphane memurlarının kitapları okuyucuya vermesi amacıyla yada okuyucunun kitabı kendisinin rahatça alabilmesi amacıyla yapılmış olmalıdır.

e) Kaplama ve süslemeler

Kütüphane mimarisi süslemeler ile tamamlanmıştı. Vitruvius kütüphane zemininin yeşilimsi bir mermer ile kaplandığını bunun okuyucunun gözüne hoş görüldüğünü bize aktarmaktadır. Roma döneminde ise kütüphanelerin parlak mermerlerle kaplandığını ayrıca ahşap oymalı ince işçilikli süslemelerin de yer aldığını kaynaklardan öğreniyoruz.

f) Aydınlanma

Kütüphaneler pencereler ile aydınlanıyor. Bu pencereler genelde nişlerin ve apsislerin üzerinde yer alıyordu ve gece dıştan demir kapaklarla örtülüyordu. Bazı örneklerde ise çatının üzerindeki merkezi bir açıklık da aydınlanmayı sağlıyordu.

g) Nemden Korunma

Vitruvius kütüphanelerin doğuya yönlendirilmelerinin yapının içinde bulunan kitapları çürümekten kurtardığını belirtmektedir. Böylece güney ve batıdan esen

nemli rüzgârlardan korunacaktır. Ayrıca çift duvar sistemi ile iç ve dış duvar arasında bir koridor oluşturularak hava akışı sağlanıyor ve rutubet önleniyordu.

h) Üst kat ve merdivenler

Hem merdiven izleri hem de podyumlar üzerindeki sütun dizileri izlerine dayanarak üst katların olduğunu anlayabiliyoruz. Merdivenler de ahşap olduğundan çoğu koruna gelmemiştir.

Dış Düzen

Kütüphaneler çoğunlukla sütun ve heykellerle bezenmişler ve portikler ve sütunlarla avlulara bağlanmışlar. Özellikle sütunlu avlularda bilginlerin gezinip dinlendiklerini biliyoruz.

Kütüphane Memurları

Romada kütüphane memurları esir sınıfından idiler. Müdür ise genellikle şövalye sınıfından olurdu.

Ephesos Kenti ve Tarihçe

Roma eyaletlerinde rastlanan ve günümüze korunagelmış kütüphanelerin biri de Ephesosda yer almaktadır. Celsus kütüphanesi şehrin mermer caddesinin doğuya kıvrıldığı köşesinde, agoranın güneyinde ve küçük bir alan içinde bulunmaktadır. Agora ile bağlantısını İmp Augustus zamanında inşa edilen Mithradates kapısı ile kurar.

Kütüphane M.S. 135 yılında Tiberius Julius Celsus Polemaeanus onuruna oğlu Gaius Julius Aquila tarafından yaptırılmıştır. Bunu yapının doğu cephesinde, ortadaki giriş kapısının sağ tarafında 3 kare blok üzerine yazılmış olan bir kısmı kırık yazıttan öğreniyoruz. Asia Prokonsülü Tiberius Julius Celsus Polemaeanus için oğlu konsül Tiberius Julius Celsus

Polemaeanus kendi serveti ile Celsus kütüphanesi binasını, bütün dekorasyonu sanat eserleri ve kitapları ile birlikte kurdu. Kütüphanenin korunması ve kitap alınması için 25000 denariusu onun için bir başlangıç olmak üzere miras bıraktı. Aquilanın mirasçıları onu tamamladılar ve vasiyete uygun olarak yapı 3 kez asiarkh olan Tiberius Cladius Arision tarafından adandı. Ayrıca kütüphane terasının kuzeyindeki Latince güneyindeki yunanca yazıtlarda konsül polemaeanus ve oğlu aquilanın roma eyaletindeki görevleri ve ünvanları anlatılmaktadır.

Kütüphanenin Mimarisi

Cephe

2 Katlı olarak inşa edilen Celsus Kütüphanesi 9 katlı anıtsal merdiveni bulunan bir podyum üzerine inşa edilmiştir. Yapı sabahın ilk ışıkları ile ihtişamlı bir görünüme kavuşmaktadır.

Yapının cephesi Vitruvius'un da belirttiği üzere doğuya bakıyordu. Dış cephesi 17 m yuk. Ve 21 m genişliğinde mermerden yapılmıştır. Daha önce genel kütüphane yapılarında bahsettiğimiz sütunlu hol Celsusda yoktur.

Giriş duvarının hemen önünde 4 parça heykel kaidesi ve kompozit başlıklar yer almaktadır. Her bir sütun bu başlıklara 90 derecelik açı ile kapanmakta ve zengin bir saçak oluşturmaktadır.

Zengin bir şekilde süslenmiş olan cephede düzenlenen sütun dekorasyonunun iki katı kaplamış olduğu düşünülmüştür. Bu cephede kare şeklinde postamentler (sütun kaidesinin altındaki kare şeklinde altlık) üzerindeki kaidelerde in situ durumda bulunan 8 sütun yer alır. Sütunların arasındaki 3 kapı ile kütüphaneye giriş yapılır. Kapılar üzerinde 3 pencere görülür. Kapılar ve pencereler üst yapı elemanlarını taşırlar.

Cephede kapıların bulunduğu sütun aralıkları daha geniş diğerleri daha dardır.

Kapıların yanlarında nişler içinde bulunan sözü edilen 4 parça heykel kaidesi üzerinde Akıl sophia, bilim episteme, erdem arete ve eunoia iyilik

severlik yazıtlarını taşıyan 4 kadın heykeli yer almaktadır. Günümüzde heykeller Viyana müzesindedirler ve bu heykeller Celsusun personifikasyonlarıdır, onun niteliklerini temsil etmektedirler.

Arkhitrav boncuk dizisi ile ayrılmış 3 fasciadan oluşmuştur. Bunun üzerinde boncuk dizisi, yumurta ok silmesi ve palmetlerle süslü bir şerit gelmektedir.

Çatı kısmındaki 2 si yuvarlatılmış biri üçgen olan 3 alınlığın ortalarında birer medusa başı vardır. Alınlıkların 3 ünde de üzerinde heykellerin durduğu varsayılan akroter kalıntıları bulunmuştur. Kazıda bulunan cephe basamaklarındaki yazıt, kütüphanenin alınlığına ait değerli kabartmaların başka bir yapıda kullanıldığını anlatmaktadır.

Yapının üst kat pencereleri yetersiz olan zemin katı deliklerinden dolayı daha çok ışık sağlamak için konmuş ve demir parmaklıklarla kapanmıştır.

Cephedeki çıkıntılı kısımların tavanları ise içlerinde güllerin bulunduğu, yumurta motifi ile süslü kasetler ile süslenmişti. Üst katta da alt kattaki gibi heykeller bulunduğu söylense de sadece kaideleri vardır.

İç Mimari

Kütüphane salonunun k ve g duvarlarında 3 er batı duvarında ise 4 niş yer almaktadır. Batı duvarın karşısında bulunan büyük apsiste Minerva heykeli yada celsus heykelinin bulunduğunu düşünülmektedir.

Cephe duvarı dışındaki 3 duvar 4 m yuk kadar moloz taştan, üstü tuğladan yapılmış ve mermerle kaplanmıştır. (opus Mixtum)

Nişlerin iç kısmı kireçle sıvanmış ve çevresi mermer levhalarla kaplanmıştır. Nişlerin üzerinde tuğladan kavisli dolgu kemerler vardır. Nişlerin içinde ise ahşap kitap rafları yerleştirilmiştir.

Nişlerin bulunduğu duvarların alt kısmında beyaz mermerle kaplı bir podyum vardır.

Kitapların yer aldığı nişlerin bulunduğu iç duvar ile yapının esas dış duvarı arasında 120 cm genişliğinde dar bir koridor vardır ki

havalandırma için olduğundan daha önce bahsetmiştik.

Aydınlanma konusunda çeşitli görüşler olmakla birlikte olasılıkla kapı ve pencerelerin ışık için yeterli olduğu düşüncesi hakimdir.

Ayrıca kitaplık içinde bir de lahit yer almaktaydı. Yapılan araştırmalara göre lahit içinde Celsus yatmaktadır. Lahit, girintili eros ve nike figürleri ile süslüdür ve beyaz mermerden ince bir işçilik gösterir. Bu lahit apsisin hemen altındaki mezar odasında yer almaktaydı.

Kütüphanelere kitaplar bağış ve miras yoluyla gelmekteydi. Bu kütüphane de Aquila Celsus tarafından babasının mirası ile babası onuruna yapılmıştır. Romanın kamu kütüphanelerinde yapı ile birlikte kitaplarında kurulan bir vakıf sayesinde gelişmiş olmaları söz konusudur. Celsus Kütüphanesi de vakıf olarak kurulan kütüphanelere bir örnektir. Yak. 9500- 12000 arası kitap rulosu bulunduğu tahmin edilmektedir. Katalog sisteminden ise literatürde bahsedilmemektedir.

Restorasyon Çalışmaları

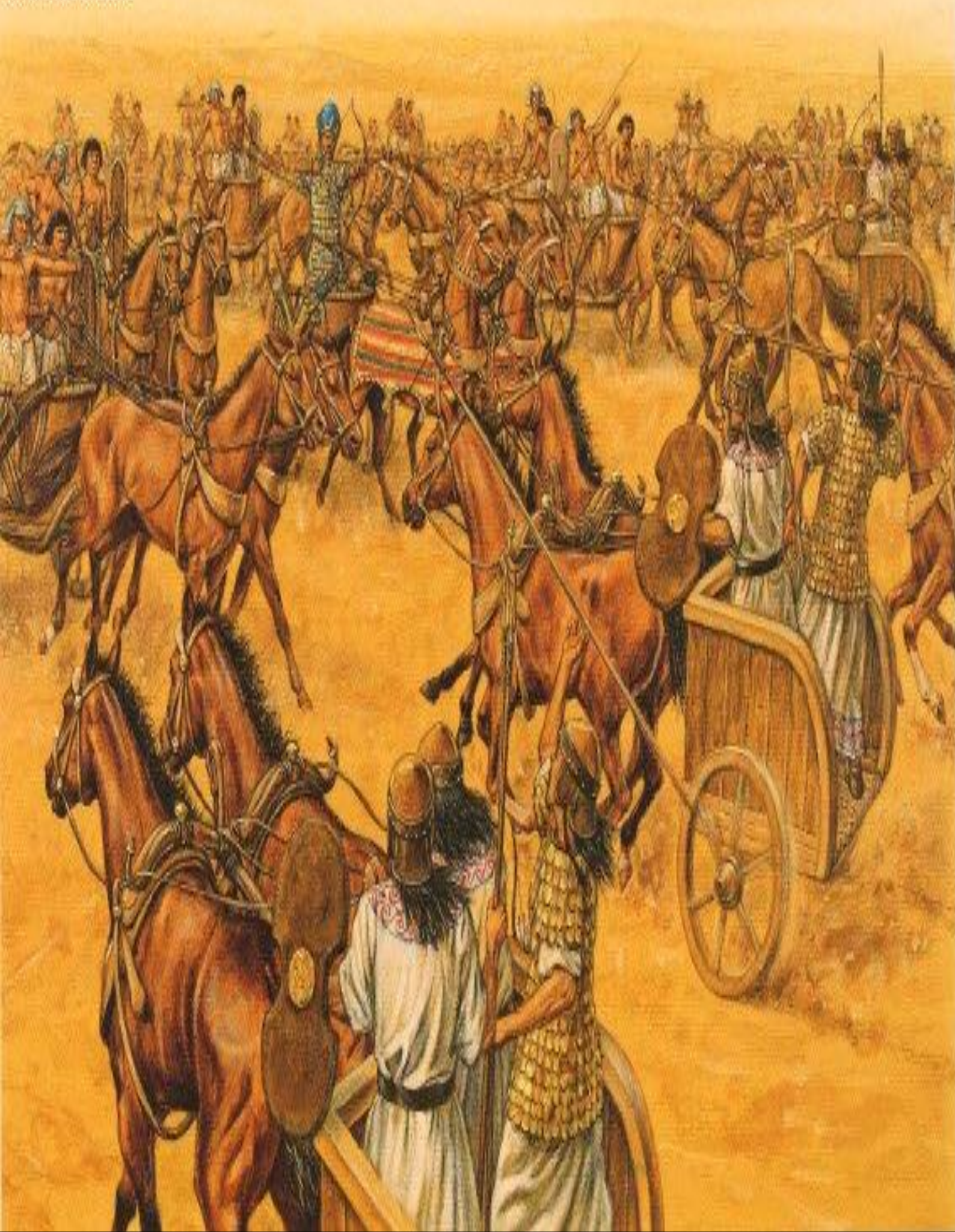
Yapı m.s. 3 yy ortasında tahrip görmüştür. Got yağmaları sırasında kütüphane büyük hasar görse de ön cephe etkilenmemiştir. Sonra yeniden düzenlenmiş anak ortaçağda deprem sonucunda büyük hasar görmüş ön cephede yıkıntılar oluşmuştur. 1970 li yıllarda başlayan ve avusturya arkeoloji ekibinden Arkeoloj Stročka ve mimar Hueber tarafından restorasyon çalışması ile yapı yeniden düzenlenmiştir.

SONUÇ

Eskiçağ ve özellikle roma kütüphanelerinin incelenmesi, hem kütüphanecilik hem de kültür ve bilim tarihi açısından yararlı olmuştur. Bu araştırmalar sonucunda bugünkü kütüphanecilik teknik ve yöntemlerinin ilk adımlarının eskiçağda nasıl atıldığı anlaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- Strocka, V. M., The Celsus Library in Ephesus,2003
- Yıldız, N., Kalıntılar ve Edebi Kaynaklar Işığında Antikçağ Kütüphaneleri, İst. Arkeoloji Sanat Yayınları,2003
- Ancient Libraries İn Anatolia:Libraries of Hattusha Pergamon Ephesus Nysa, ss.33-34, Ankara, ODTÜ Yay.
- Casson, L., Libraries İn The Ancient World, London, Yale University Press,2001
- Filson,F. V., Ephesus And The New Testament, The Biblical Archeologist 8(3):73-80

HİTİTLERİN MİSİR'A UYGULADIĞI CASUSLUK POLİTİKALARI ÜZERİNE DEĞERLENDİRME

Umut ATASEVEN

Özet

Devletlerin bir savaş politikası olarak meydana getirdiği casusluk kurumu, tarihin her döneminde isimleri farklı olsa da karşımıza çıkmakta ve çıkmaya da devam etmektedir. Hititlerin Mısır' a uyguladıkları Casusluk Politikasıyla Kadeş Savaşında bir başarı elde ettiğini görmek mümkündür. Mısırın yaşadığı siyasal sorunlar da bu casusluk politikasının rahatlıkla uygulanmasına olanak sağlamıştır. Mısır hükümdarının kardeşi bile taht uğruna devlet bekasını tehlikeye sokmuştur. Fiili bir savaş noktasına gelen Hititler Mısır, nihayet Kadeş savaşına tutuşurlar. Hititler savaşı kazanır ve Mısır yenilir... Savaşın temelinde ise daha önce izledikleri Casusluk Politikası yatmaktadır. Casusluk Politikası ile düşmanını daha iyi tanıma fırsatı bulan Hititler, bu savaştan galip çıktılar.

Anahtar Kelimeler; Casusluk, Mısır, Hitit, Kadeş, Suriye, Ramses

Summary

The institution of espionage, which the states bring to the point of being a war policy, is at odds with each name of history at all times, and continues to emerge. It is possible to see that the Hittites achieved a success in the Battle of Kadesh with the espionage policy they applied to Egypt. The political problems experienced by Egypt also allowed this espionage policy to be implemented easily. Even the brother of the Egyptian ruler has put the state banger in danger for the sake of the throne. The Hittites who came to an actual war spot are finally caught up in the Battle of Kadesh. Hittites win the battle and Egypt is defeated. On the basis of the battle lies the Spying Policy which they have already seen. On the other hand, the Hittites, who had the chance to get to know their enemies better, were victorious in this war.

Keywords; Espionage, Egypt, Hittite, Kadesh, Syria, Ramses

Giriş

Binlerce yılda geçse önemini yitirmeyen bazı olgular vardır. Bu olgular kimi zaman karşımıza kültür ya da örf ve adet olarak çıkmaktadır. Önemini her daim koruyan bu olgular kültürel bağlamda kendilerine yer bulmuşlardır. Sadece kültürel değil, siyasal olarak da önemini her dönem koruyan olgular da mevcuttur. Özellikle 21. Yüzyılda önemi daha da artan Casusluk, aslında milletler var olduğu dönemden beri varlığını idame ettirmektedir. Casusluk her zaman taşıdığı anlamla karşımıza çıkmayabilir. Devletlerarası ticaretlerde de casusluğu görmek mümkündür. Bu casuslar kimi zaman bir tüccar kimi zaman bir bakan kimi zaman da bir köle olarak her daim karşımıza çıkmıştır. Önemli olan bu casusluğu görebilmek, tasnif etmek ve tasfiye edebilmektir. Son söylediğimiz tasfiye etmek her zaman mümkün olmayabiliyordu. Dönemin şartlarında böyle bir tasfiyeye gitmek doğru bir yöntem olmayabilirdi.

Güçlü bir devlet olabilmek için güçlü bir orduya sahip olmak, orduyu muhafaza edebilmek ve her daim savaşa hazır bir vaziyette emir altında tutmak gerekirdi. Ancak bu şekilde savaş kazanılır ve başarı elde edilirdi. Ancak bazı durumlar vardır ki; tek kurşun dahi atılmadan mağlup edilebilirsiniz. Bu durumun nedenleri elbette saymakla bitmez. Bizler sadece casusluk politikaları üzerine konuşacağız. Bir devletin olmazsa olmazlarından, Dış işleri bakanlığı. Bu bakanlığın faaliyetleri sağlam temeller üzerine kurulduğunda dıştan gelebilecek her türlü tehdit de önlenmiş olacaktır.

Eskiçağ medeniyetlerine baktığımızda devletin en tepe ismi mutlak otoritedir. Bu otorite üzerine hiçbir otorite kabul görmezdi. Bu dönemdeki gibi bakanlıklar olmasa da aynı işlevi sağlayan kişi ve kişiler de vardır. Bu kişiler genellikle mutlak otoritenin bir yakını ya da kardeşi olabiliyordu. Çünkü onlardan başkasına güven duymak olanaksızdır. Elbette bu otoriteye uzak kişiler de bu görevleri ifa ettiğini görmek mümkündür.

Her devlet savaş politikalarını kendine en yakın coğrafyada yaşayan ve bir tehdit unsuru olarak gördüğü devletler üzerinden yapar. Bundan dolayıdır ki, kimi devletler sınır güvenliğini yüzlerce kilometre öteden sağlar. Her zaman silah ya da başka savaş unsurlarıyla bir başka devleti baskı altına alınması beklenemez. Çünkü karşısındaki devletin de bir savaş gücünün olduğunu bilirdi.

İki güçlü devletin aynı devirlerde yaşaması bir şanssızlıktır. Çünkü bu iki gücünde amacı, bölgenin tek hâkimi olmaktır. Aynı devirde yaşayan bu iki güçlü devlet ise Mısır ve Hititlerdir. Bu iki güç unsuru coğrafyalar olarak birbirine uzak olsa da hedefleri bakımından bir vizyona sahiplerdir. Mısırın bulunduğu coğrafya nedeniyle dış tehditlere maruz kalması çok güçtür. Ancak bu durum onun tehlikede olmadığını göstermemektedir. Hititler merkezi bugünkü Çorum olan bir Anadolu uygarlığıdır.

Anadolu coğrafyası bulunduğu konum itibarıyla hem bir stratejik bir konuma sahip hem de en çok tehdit alınan bir coğrafyadır. Hititlerin de bu bölgede iskân etmesinden ötürü, birçok dış tehdide maruz kalmıştır.

Mısır, bulunduğu coğrafya neticesiyle tam anlamıyla savaşçı bir yapısı yoktur. Savunmaya ayırmadıkları vakti, diğer alanlarda birikim maksatlı ayırdılar. Hititler, Mısırın savaş ile itaat altına alınamayacağını biliyorlardı. Bundan dolayı birçok politika uygulamış ve birçoğunda başarılı dahi olmuştur.

Her devlette olduğu gibi Mısır ve Hititler arasında da siyasi evlilikler yapılmıştır. Bu evlilikler dostane gibi görünse de aslında siyasi amaçların bir ön hazırlığıdır. İki devletin de üstünlük sağlama çabaları, evlilik adı altında şekillenmiştir.

Mısırlılar, Hititleri barbar olarak tanımlıyorlardı.¹⁷ Bu tanımlamanın birçok nedeni mevcuttur. Bu yapılarından dolayı Mısırlılar, Hititlerden çekinmişlerdir diyebiliriz. Kimi zaman ticaret için gelen tüccarlar dahi, casusluk suçlamasıyla katledilmiştir. Kimi zaman bu durum iki devletin arasını açsa da sıcak bir çatışmaya neden olmamıştır. Mısır hanedanlığının her döneminde mutlak surette taht kavgaları yaşanmıştır. Bu durum hem iç hem de dış bir fırsata mahal veremekteydi. Bu fırsattan yararlanmak isteyen devlet ise kuşkusuz Hititler oluyordu.

Hititler ve Mısır arasında yaşanan Kadeş Savaşı, tarih açısından önemli bir yere sahiptir. Çünkü savaş sonucunda ilk yazılı anlaşma olan Kadeş Anlaşması imzalanmıştır. Elbette bu anlaşma önemlidir. Ancak içeriğine baktığımızda genel manada yumuşak bir siyaset uygulanmıştır. Hititler savaş kazanmış olmalarına rağmen tam anlamıyla istediklerini alabilmiş değillerdir. Ancak Hititlerin bu başarısını göz ardı etmek doğru bir yaklaşım değildir. Kimi tetkik eserlerde, bu savaşın önemine net bir şekilde değinildiğini görmek mümkün değildir. Tarihin ilk yazılı anlaşması

1. Herodotos; Tarih, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.

her daim vurgulanmış ancak üstüne bir şeyler konamamıştır.

Hititler bu savaşı nasıl kazandılar? Savaş hazırlık sürecinde nasıl bir politika izlendi? Gibi sorular maalesef yanıt bulmuş değildir.

Bir devlet sıcak savaşı her daim en son çare olarak görmektedir. Çünkü savaşın kesin bir sonucu bilinmemektedir. Böyle bir riski güçlü bir devlet dahi olsa göze alamamaktadır. Hititler, askeri bakımdan güçlü olsalar da Mısır ile savaşı en son çare olarak görmüştür. Çünkü Mısır ile savaş, aynı zamanda ağır bir kayıp demektir.

Bu kaybı en aza indirmek için bir takım politikalar izlemiştir. Bu politikalardan en iyisi şüphesiz “Casusluk Politikasıdır.” Bu politika, Kadeş savaşı öncesi uygulanmış ve bir takım sorunlarla karşılaşıldığından yarım kalmıştır. Hititler, savaş yoluyla giremedikleri Mısır topraklarına yolladıkları casuslarla girmişlerdir. Bu casusluk politikasının en yoğun yaşandığı dönem II. Ramses dönemi olmuştur. Bu dönemde yükselme yaşansa da aynı zamanda da iç sorunların yaşandığı bir dönem de olmuştur. Ramses’in babası Seti döneminde siyasi bir birliğin olduğunu söylemek mümkündür.

Ancak Ramses dönemi hem siyasi hem de dini bir bunalım yaşandığı dönem olmuştur. Bu fırsatı kaçırmak istemeyen Hititler, tüccarları vasıtasıyla Mısır topraklarına giriş sağladılar.

Bu dönem, Mısır’da tahta yeni geçecek olan II. Ramses dönemidir. Elbette casusluk kadar etkili olan suikast politikasının da Yunanlılar tarafından üstlenildiğini görmek gerekir. Yunan kralı Melonus’un kiralık katilleri Ramses’e suikast düzenlemiş, ancak kıl payı kurtulmuştur.¹⁸ Buradan da anlaşılacağı üzere, Mısırın etrafı sadece çöllerle değil, bu gibi unsurlarla da çevrilidir. Mısır’da tahta her yeni geçen firavun,

hükümet görevlilerini kendi tayin ederdi. Birçok firavunun genellikle bütün görevlileri yerlerinden edilirdi. Elbette bu tahtın tek varisi Ramses değildi, kardeşi Şenar da bu iş için biçilmiş kaftan olarak görüyordu kendini. Ancak tahta Ramses geçmişti. Bu dönemde dış işleri bakanlığı oldukça önemlidir. Ramses’in dış işleri bakanı ise Aşa idi. Aşa, o dönem için oldukça donanımlı ve Asya uzmanıydı.¹⁹

Ramses iyi bir seçim yaptığını düşünse de ilerleyen dönemler de Aşa’nın birçok olaydan habersiz kalması onu bu seviyesinden çok daha aşağısına çekecektir. Ramses döneminde bir bunalım yaşandığını daha önce dile getirmiştik. Bu bunalımın başrolünde kardeşi Şenar ’ın olduğunu söylemekte fayda vardır. Hititler iyiden iyiye casusluk politikalarını uygulamaya başladılar. Hititli bir diplomat tüccarlık maksadıyla Mısır’da istihbarat edinmeye başlamıştı. Bu diplomat ilk başlarda destek bulamamıştır. Özellikle Ramses’in bürokratları ile iş birliği içerisine girmeye çalışmış ancak olumsuz yanıtlar almıştır. Şenar ’ın taht arzusu, Hititli diplomatla yollarının kesişmesine neden olmuştur. Aşa Hititler için; Savaşçı ve Fatih olduklarını dile getirmektedir. Ve barış yanlısı olarak görünseler de asla barış taraftarı olmamışlardır.

Şenar ile Hititli diplomat arasında bir takım görüşmeler başlamıştı. Şenar ilk başlarda daha plansız çalışsa da ilerleyen dönemlerde bu bürokratla anlaşmalar dahi yapmıştır. Hititler,

¹⁸ Christian JacQ; Ramses, Milyonlarca Yılın Tapınağı, Remzi Kitabevi, s.50. İstanbul, 1999.

¹⁹ JacQ; a.g.e, 49.

kendilerinin istediği yöneticileri görmek isterdi, Mısır tahtında...

Bu bağlamda Hitit merkez bürokrasisi, Ramses'e karşı Şenar' ı destekleyeceklerini bildirmişlerdir. Hititli diplomat (casus) bu kararı Şenar' a iletmıştır. Ancak bu karara ilk başlarda karşı çıkmış olsa da, yine ilerleyen dönemlerde bu karar cazip gelecektir. Ramses hem iç hem de dış siyasette yolunda gitmeyen bir takım hadiselerin meydana geldiğinin farkındaydı. Özellikle dış siyaseti güçlendirmeyi amaçlayan yeni Firavun, bu güçlenmeyi savaş yoluyla elde etmek istiyordu. Ancak dış işleri bakanlığı, Hititlerle iyi ilişkiler kurmanın daha iyi olacağı kanısındaydı.

Hititli casus diplomat, zamanla Şenar ile anlaşma yoluna gitmiş ve Şenar' dan Mısırın dış işleri planlarını kendisine bildirmesini söylemiştir. Şenar bu planları elbette bu diplomata iletmış ve Hitit merkez bürokrasisine yollanmıştır. Hititler bu planları en ince detayına kadar analiz etmiş ve Mısır'ı içten fethetme düşüncesi içine girmiştir.

Ramses'e çoğu zaman suikastlar uygulanmış ancak başarılı olunamamıştır. Hititli diplomat, Şenar'a başa geçmenin tek yolunun Ramses'i öldürmekten geçtiğini dile getirmiştir. Şenar bu durum neticesiyle Ramses' i çoğu kez zehirleyerek öldürme girişiminde bulunmuştur. Ancak netice alınamamıştır.

Dış siyasette de bir takım sorunlar meydana gelmiş ve başarısızlıklar yaşanmıştır. Bu başarısızlıkların en temel sebebi, dış işleri bakanlığının aktif olarak görev yapmamasına bağlanmaktaydı. Bu dönemlerde güçlenmeye başlayan Asurluları da görmek mümkündür. İlk başlarda bir tehdit olarak görülmeyen Asurlular, zamanda içinde bir merkezi güç haline gelemeye başlayacaktır.²⁰ Mısır ve Hititler, bu gelişen gücün farkında olmasına karşın yanlarında görmek için mücadele etmişlerdir. Asurlular, Mısırlıların yanında yer almış, kültürel ve ticari anlamda işbirlikleri sağlamışlardır.

Bu durumdan rahatsız olan Hititler, bölgede tek söz sahibinin kendilerinin olduğunu her daim dile getirmekteydiler. Ancak Mısır'ın da böyle bir hedefinin olduğu söylemekte fayda vardır.

Bu dönemde casusluk politikasının Mısır'ı ciddi anlamda yıpratmış ve iç olayların arttırdığını söylemek mümkündür. Hititler her ne kadar savaşçı olsalar da, bu politikayla dâhiyane bir siyaset izlemişlerdir. Ancak savaş kaçınılmaz olmuştur.

Mısır ve Hititlerin üstünlük mücadelesi filen de görülmeye başlamıştır. Hititlerin önceki yöneticilerinin Suriye Politikası ve orayı ele geçirme planları Muvattali döneminde de sürmüştür. Ancak orayı ele geçirmek isteyen sadece Hititler değil, Mısır'da olmuştur. Bundan dolayıdır ki, antik Kadeş kentinde iki devlet arasında Kadeş Savaşı meydana gelmiştir. Savaşın iki temel sebebi vardır. Bunlar:

- a. Ticaret yollarını ele geçirmek
- b. Suriye toprakları içerisinde kalan Ammuru ve Amka topraklarını almaktır.

M.Ö 1274* yılında iki devlet arasında meydana gelen Kadeş Savaşı, Hititlerin üstünlüğü ile neticelenmiştir. Savaş akabinde tarihini ilk

²⁰ TANİLLİ, Server; Yüzyılların Gerçeği ve Mirası, İlkçağ: Doğu, Yunan, Roma, s.76. İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017.

* Bazı kaynaklarda savaş tarihi M.Ö 1269 olarak da geçmektedir.

yazılı anlaşması Kadeş Anlaşması* imzalanmıştır.

Savaş neticesinin Hitit lehine olmasını izlediği casusluk politikasına bağlamak yanlış olmaz. Çünkü savaşın fiilen başlamasından önce bir alt yapı hazırlığı olarak Casusluk politikası uygulanmıştı. Anlaşma maddesine baktığımızda ise, üstünlük Hititler’ de olmasına karşın istediğini alabildiğini görmek çok güçtür. Bu süreçten sonra anlaşma metnine sadık kalınmış ve hatta siyasi evlilikler dahi yapılmıştır. Ancak şu da bir gerçektir ki, siyasi evlilikler casusluğun isim değiştirmiş halidir. Bu bağlamda siyasi evlilikleri dostane bir ilişki olarak görmemekte fayda vardır.

Mısır’ın yanında olduğunu gördüğümüz Asurluların zamanla Hititlerle iyi ilişkiler içinde olduğunu görebiliriz. Çünkü Asurlular, ticaret ile uğraşan bir devlettir. İhtiyacı olan ham maddeyi Anadolu’da yani Hitit topraklarında bulmaları elzemdir.

Hititler uyguladıkları casusluk politikasıyla aslında savaşlarda, başarının temel noktasını bulmuşlardı. En eski casusluk politikasının Hititler tarafından Mısır’ a uyguladığını söylesek çok mu abartmış oluruz?

SONUÇ

Devletlerin hayatta kalma mücadelesinde bir takım politikalar uyguladıklarını görmek mümkündür. Bu politikalar kimi zaman savaş ile neticelense de bir başarı elde etmeleri olanaklar dâhilindedir. Tarihi süreçler içerisinde birçok savaş meydana gelmiştir.

* Tarihin bilinen ilk yazılı barış anlaşması olan Kadeş Antlaşması, 1269’da Hitit ve Mısır krallıkları arasında yapıldı. Bu antlaşmanın metninin yazılı olduğu kil tablet 1906 yılında Boğazköy’de yapılan kazılarda bulundu.

İstanbul Arkeoloji Müzeleri Eski Şark Eserleri Koleksiyonu’nda yer alan antlaşmanın iki metre boyundaki bakır kopyası, Birleşmiş Milletler Binası’nın duvarında yer alıyor.

O zamanın diplomasi dili olan Akadça ile yazılmış olan antlaşmanın metninde, “Mısır ülkesi kralı, büyük kral, kahraman Re-masesa-mai Amana’nın (İkinci Ramses), Hatti ülkesinin büyük kralı Hattuşili ile dostluklarının, kardeşliklerinin ve büyük krallıklarının devamı için yaptıkları antlaşmadır.” diyor.

Antlaşmanın diğer maddeleri şöyle:

Ancak savaşın meydana geldiği tarihten öncesinde savaşın temelini oluşturan politikalar gözden kaçırılmaktadır. Savunma savaşları dışında hiçbir savaş yoktur ki, en son çare savaş düşünülmemiş olsun. Veyahut devletin izlediği bir politika olmasın...

Hititler M.Ö 13.yüzyılda uyguladıkları Casusluk Politikası ile Mısır topraklarına girmiş ve içten fethetmeyi hedeflemiştir. Mısır diplomatları ile sıkı bir ilişki içerisinde girilmiş ve olası bir savaş için hazırlık yapılmıştır.

Mısırlı diplomatların da bu casusluk yapan Hititli diplomatlara destek vermesi, dış siyasetin çökmesine neden olmuştur. Bundan dolayıdır ki, Hititler Kadeş savaşında üstün bir başarı elde etmiştir. Mısır’ın hangi yöntemle ve amaçla onlara saldıracaklarını casusluk politikasıyla net bir şekilde görmüşlerdir.

Bölgede yaşayan bir diğer devlet olan Asurlular da ilişki içine girilmiştir. Özellikle Hititler zaman içinde bir Asur tehlikesinin varlığından kaygı duymuyor da değillerdi. İşin tuhaf yanı Mısır’da bu tehlikenin farkında olmasına karşın, Asurluların güçlenmesine seyirci kalmıştır. Bu seyirci kalışları nedeniyle güçlenen Asurlular, Mısır düzenini de bozmaya başlayacaklardır.

– Eğer her iki ülkeden birine iç veya dış düşmanlar saldırırsa ve bunun için birbirinden yardım isterlerse, her iki taraf piyadesini ve süvarisini göndererek onun yardımına koşacaktır.

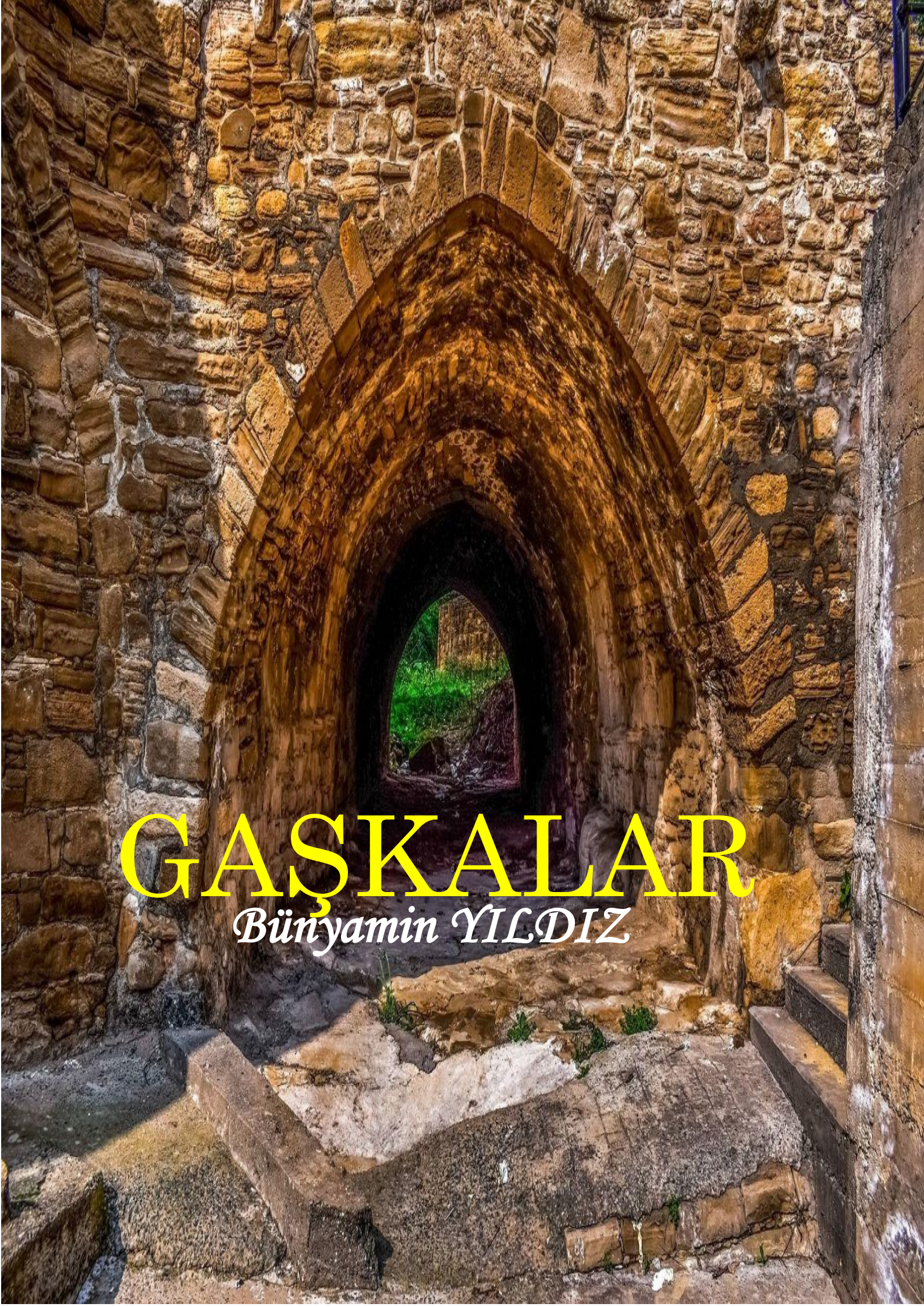
– Eğer bir asilzade Hatti ülkesinden kaçıp Mısır kralına sığınırsa, onu yakalayıp ülkesine geri gönderecektir.

– Eğer Mısır ülkesinden, Hatti ülkesine ya da Hatti ülkesinden Mısır ülkesine kaçanlar olursa, birbirlerine geri vereceklerdir. Fakat bunlar şiddetle cezalandırılmayacak, onların gözlerinden yaş akmayacak, eşleri ve çocuklarından öç alınmayacak.

İstanbul Arkeoloji Müzeleri pazartesi günleri hariç 09:00-18:00 saatleri arası ziyaret edilebiliyor. (Kaynak: www.istanbularkeoloji.gov.tr)

KAYNAKÇA

1. AKŞİT, İlhan; Hititler, Sandoz Kültür Yayınları, 1981.
2. Herodotos; Tarih, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.
3. İNAN, Afet; Mısır Tarihi ve Medeniyeti, TTK. Ankara, 1987.
4. JACQ, Christian; Ramses, Milyonlarca Yılın Tapınağı, (ç. A. Rıza Yalt), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999.
5. SARI, Emre; Medeniyetler Tarihi, Nokta e- kitap, Antalya, 2016.
6. SİNANLAR, Seza; At meydanı-Bizans Araba Yarışlarından Osmanlı Şenliklerine, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005.
7. TANİLLİ, Server; Yüzyılların Gerçeği ve Mirası, İlkçağ: Doğu, Yunan, Roma, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017.
8. KÖROĞLU, Kemalettin; Eski Mezopotamya Tarihi, Başlangıcından Perslere Kadar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.

GASKALAR

Bünyamin YILDIZ

Özet

M.Ö 14.yüzyılda Anadolu topraklarında iskân eden Gaşkalar, bulunduğu coğrafya itibarıyla diğer topluluklarının varlık sahasını tehdit etmiş ve kendine has özellikleriyle ön plana çıkmıştır. Özellikle Hitit-Kaşka münasebetleri o dönemin önemli diplomasi vesikalarını da meydana getirmiştir. Bu vesikalara daha çok Hitit kaynaklarından ulaşmaktayız. Hitit kaynaklarına göre ulaştığımız bilgilerin tarafsızlık unsuru ile değerlendirmek mümkün olmadığından; Kaşkalarla ilgili varsayımlarda dikkatli olma gereği hissettik. Tarihi araştırmaların bu konuda yetersiz kalmasından ötürü farklı bir bakış açısıyla ele almaya çalıştık...

Anahtar Kelimeler: Hititler, Gaşkalar, Diplomasi, Vesikalar, Anadolu

Abstract

The Gaşkars who settled in the Anatolian lands in the 14th century BC threatened the existence area of other communities with their geography and they came to the forefront with their special features. In particular, the Hittite-Kaşka relations have also brought about important diplomatic events at that time. We are reaching this vesica mostly from Hittite sources. Since it is not possible to evaluate the information we have obtained according to Hittite sources with the element of impartiality; We felt the need to be careful with the assumptions about the spiders. We have tried to deal with a different point of view because historical researches are insufficient in this regard...

Keywords: Hittite, Kaşka, Diplomacy, Vesica, Anatolia

Tahmini M.Ö 14.yy da Anadolu'nun Doğu Karadeniz bölgesinde yaşadığı bilinen bir topluluktur. Bu topluluğun yazıyı kullanmadığı düşünülmekle birlikte, Gaşkalar hakkındaki bilgilere Hitit kaynaklarından ulaşılmıştır. Bu topluluğun nereden ve hangi zamanda tam olarak bu bölgeye geldiği bilinmemektedir.

Gaşkalar ilk dönemde M.Ö 3. Binyıl kavimlerinden olan Hattiler zamanından beri Fırtına Tanrısının önemli bir kült merkezi olan ve 2.binyılın başlarından itibaren de Hitit toprakları içerisinde yer alan Nerik(Tosya) şehrini ellerine geçirmişlerdir.²¹ Hitit kaynaklarına göre Gaşkalar; bağımsız boylar halinde yaşayan göçebe, dini duygulara dahi saygısı olmayan, yağmacı bir topluluktur. Bunun yanı sıra domuz besleyip keten dokumacılığı ile de uğraştıkları bilinmektedir.

Hitit Devleti'nin çoğu kralı Gaşkalarla karşı savaşmış bu durumda da Kaşka ismi birçok tarihi vesikada geçmiştir. Gaşkaların tarih sahnesine ilk defa Hitit kralı 1.Hantili zamanında çıktıkları tahmin edilmektedir. Daha önceki dönemde de var olmuş olma ihtimalleri yüksek olmakla birlikte bu konuda bir kaynağa rastlanmamıştır. Barbar bir topluluk olan Gaşkalar Hitit Devleti sınırlarını geçerek sürekli Hititlere ani baskınlar düzenlemiş, Hitit egemenliğinde ki toprakları yağmalamışlardır. Bu kavim bayağı ilerleyebilmiş hatta Hititlerin başkenti Hattuşa 'ya kadar varmışlardır. Hantili'nin vesikasında Hattuşa kentinin surlarla çevrildiği belirtilmektedir, ancak şehrin çevresinin neden surlarla çevrildiğine değinilmemiştir. İmparatorluk dönemi krallarından 4.Tuthalya, Hantili'nin bu hareketinin sebebinin Kuzeyden gelen saldırılar sonucu olduğunu belirtmiştir. Kaynaklarda bu Kuzeyden gelen saldırıların Gaşkalar tarafından yapıldığı belirtilmese de tahminler bu saldırıların Gaşkalar tarafından yapıldığını belirtmektedir.²² Bu surların yapılış amacının Kuzeyden gelen Kaşka saldırılarına karşı şehrin savunmasını güçlendirmek olduğunu söyleyebiliriz. Gaşkalar girdiği Hitit topraklarında acımasızca yağma hareketlerinde bulunmuş, bunun yanı sıra mabetlere de

²¹ Ekrem Memiş; *Eskiçağ Türkiye Tarihi*, s.54. Ekin Basım Yayın, Bursa, 2015.

²² Ekrem Memiş; age., s.56.

girmişlerdir. Din adamları ise çaresizce bu yağma hareketlerine izin vermek durumunda kalmışlardır. Gaşgalar girdikleri topraklarda her tarafı talan ettikleri gibi bu yerlerden geri çekilmeyip yerleşmişlerdir.

Hitit Devleti'nin kendisini bu derece rahatsız eden bu kavimle anlaşamamasının sebebi ise bu topluluğun kabileler halinde yaşamış olmasıydı. Hitit Devleti bu Gaşkalı her kabile ile anlaşamamış fakat bazı kabileler ile anlaşma sağlayabilmişlerdir, bu anlaşmalarında uzun süreli olduğunu söyleyebilmek güçtür.

Van Schuler, Hattuşa'nın kuzeyindeki bölgede üç ayrı Gaşka topluluğunun bulunduğunu belirtmiştir.

1-)Batı Gaşkalı; Kızılırmak'a dökülen Gök Irmak'ın kuzeyinde yerleşmiş olup Pala-Tummana ülkesini tehdit etmekteydiler.

2-)Doğu Gaşkalı; Kelkit Vadisi'nin kuzeyinde yaşıyor olup, ülkeleri Azzi-Hayasa'ya kadar uzanıyordu.

3-)Merkez Gaşkalı; Kızılırmak ile Çekerek Irmakları arasında yaşamaktaydılar.²³

M.Ö 1500'lerden itibaren Ön Asya bölgesine bir kavimler göçü olmuş bu göç neticesinde Hitit kaynaklarında Gaşkalara ait bilgiler kesintiye uğramıştır.

Hitit kralı 1. Arnuvanda döneminde Hititler'in güneye çekilmek zorunda kaldığı belirtilmekte; bu geri çekiliş sonucunda Gaşkaların eline geçen yerlerde kaynaklarda belirtilmektedir. Gaşkaların yayılmacı politikasının önüne geçmek isteyen Arnuvanda devletin Kuzey Eyaletleriyle antlaşmalar yaparak devleti korumaya ve savunmaya çalışmıştır. Hitit Devleti birçok savunma yöntemi belirlemesine rağmen devlet içinde yaşanan iç münasebetler nedeniyle yine Gaşkalar tarafından saldırılara maruz kalmışlardır. Gaşkalara ait ilk Hitit taarruzu ise tesadüfi bir şekilde gerçekleşmiştir. Şuppilulima Yeşilirmak havzasında bulunan Hayasa Krallığı'nı itaat altına almak için harekât düzenlemiş fakat yolda karşılarına

Gaşkalılar çıkmıştır. Yapılan muharebeyi Hititler kazanmış Şuppilulima birçok Gaşkalıyı esir almıştır. Hititlerin bu galibiyetine rağmen diğer Gaşka kabileleri ileri hareketlerine devam etmiş hatta küçük bir Gaşka Devleti kurmayı bile başarmışlardır.²⁴

Şuppilulima döneminde güçlenen Hitit Devleti azılı düşmanları Gaşkalıları itaat altına almayı başarmış fakat Şuppilulima'nın ölümünden sonra Gaşkalılar tekrar ayaklanmalara başlamışlardır.

Hitit Devleti'nin dağılmasında iç sebepler ve meydana gelen ege göçlerinin sebebi olduğu kadar Gaşkalıların da payının olduğunu açık bir şekilde anlamaktayız.

SONUÇ

Gaşkalı kabilelerin Anadolu coğrafyasına nasıl geldikleri bilinmemekle birlikte bu yaşadıkları coğrafya da elle tutulur pek bir iz bırakmadıkları da aşikârdır. Gaşgalılara ait en sağlam bilgiler devrinin en önemli devletlerinden biri olan Hitit Devleti kaynaklarından sağlanmıştır. Hitit Devleti'nin çok uğraştığı bir kavim olmalarının yanında Hititlerin dağılmasında da rol oynamışlardır. Hayvancılık ile uğraşan bu kavim göçebe bir hayat tarzı benimsemiştir. Savaşçı özelliklerini Hitit Devleti'ne karşı kullandıkları gibi Hitit ordusunda da görev almışlardır. Dağlık ve sarp bir arazide yaşadıklarından dolayı Hitit Devleti'nden kültürel anlamda pek etkilenmedikleri belirtilmelidir. Hitit kaynaklarında göçebe yaşadıkları belirtilen bu kavmin hepsinin göçebe yaşadığını söylememiz doğru olmaz, kabileler halinde yaşayan bu toplulukta bazı kabilelerin yerleşik hayata geçtiği bilinmektedir.

Dikkat edilmesi gereken bir diğer önemli nokta ise Gaşkalara ait bilgilerin kaynağının Hitit vesikaları olmasıdır. Hitit vesikalarında değinilen bilgilerin bu düşmanları hakkında ne kadar objektif oldukları tartışma konusudur.

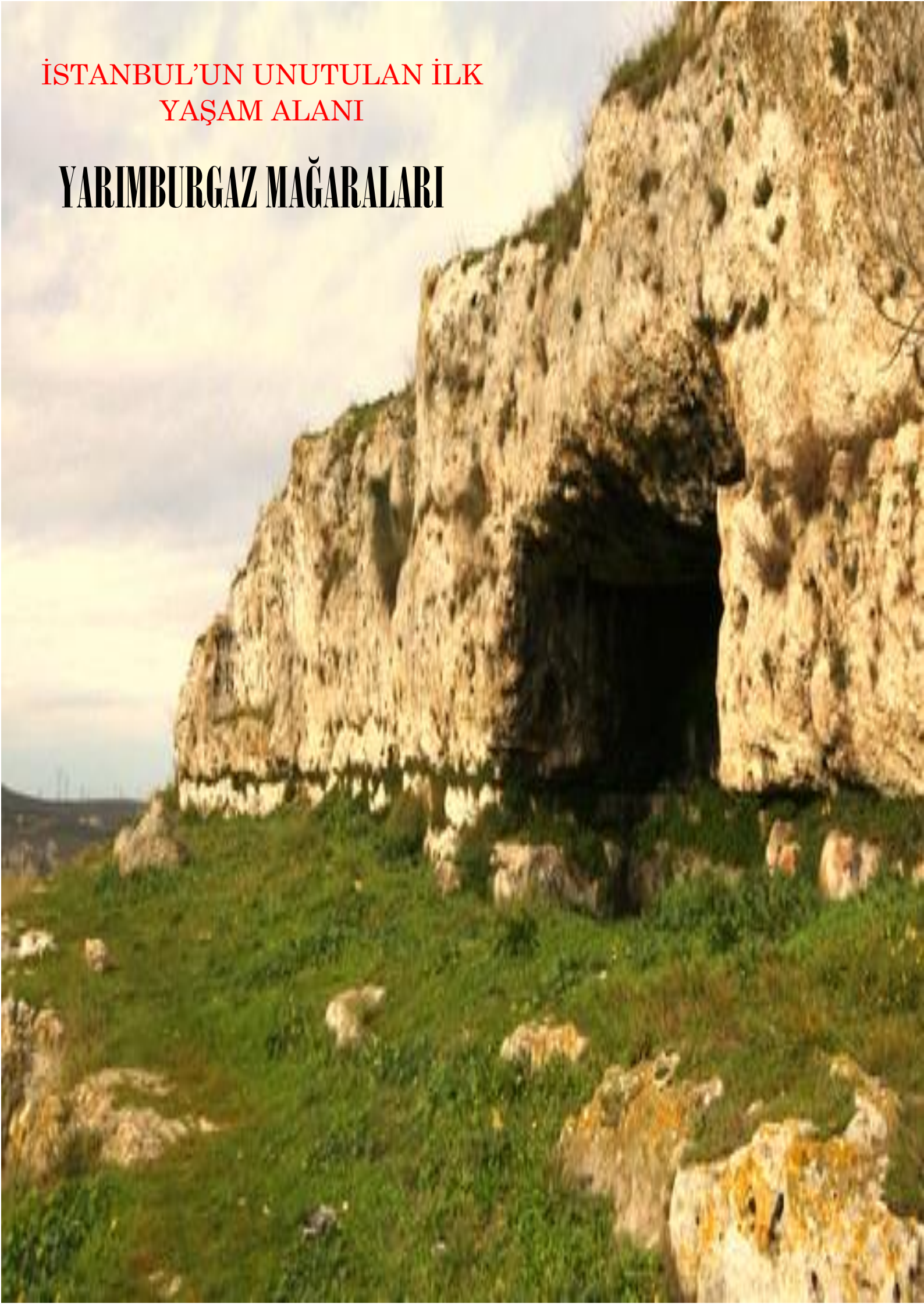
²³ Özhan Öztürk; Pontus: Antikçağdan Günümüze Karadeniz'in Etnik ve Siyasi Tarihi

(Genişletilmiş 3.Baskı) Nika Yayınları, Ankara, 2016.

²⁴ Ekrem Memiş; age., 64.

İSTANBUL'UN UNUTULAN İLK
YAŞAM ALANI

YARIMBURGAZ MAĞARALARI

İstanbul il merkezinin yaklaşık 22 km kuzeybatısında, Altınşehir'in 1 km kuzeyinde bulunan Yarımburgaz Mağaraları, güneyindeki Küçükçekmece Gölü'nün kuzey sahilinde 1.5 km kadar uzakta. Mağaraya Halkalı-Altınşehir'den gelen karayolu ile ulaşmak çok kolay.

Antik çağlarda İstanbul'un en eski yerleşim yerlerinden olduğu belirlenen Yarımburgaz Mağaraları'nda, bugüne dek birçok ulusal ve uluslararası kazı yapıldı ve 2001 yılında 1. Derece Arkeolojik-Doğal Sit Alanı ilan edildi.

Uluslararası Kazılar Yapıldı

İlk defa Abdullah Bey tarafından 19. Yüzyılın ortalarında bilim dünyasına tanıtılan Yarımburgaz'da ilk dönem kazılar, Şevket Aziz Kansu'nun önderliğinde Kılıç Kökten'in yönetiminde 1963 yılında aşağı mağaranın giriş kısmında yapıldı. Daha sonra 1964 ve 1965 yıllarında Kansu ve Köktenin yönetiminde mağara karelere bölünerek daha sistemli bir şekilde kazıldı. BÜMAK tarafından 1984-85 yıllarında araştırılıp; BCRA 5d standartlarında haritası yapılan Yarımburgaz Mağaraları daha sonra Eurasian Bridge '99 Projesi kapsamında biopaleolojik yönden de araştırıldı. Mağaralar, 2001 yılında 1. Derece Arkeolojik-Doğal Sit Alanı ilan edildi.

Yarımburgaz Mağaraları'nı koruyun!

'Kanal İstanbul'un güzergâhı üzerinde antik yerleşim bölgesi olan 800 bin yıllık Yarımburgaz Mağaraları bulunuyor. Uzmanlar, yetkililere seslenerek "Tarihi mağaralar mutlaka korunmalı" dedi.

Çılgın Proje' olarak tanımlanan 'Kanal İstanbul'da ilk kazmanın bu yılsonuna kadar vurulması bekleniyor. İstanbul Boğazı'na alternatif olarak Karadeniz ve Marmara'yı birleştirecek proje, Terkos Gölü'nün doğusundan geçerek Sazlıdere Barajı ve Küçükçekmece Gölü üzerinden Marmara Denizi'ne açılacak. Güzergah üzerinde yer alan en önemli alanların başında, İstanbul'un antik yerleşim bölgesi Yarımburgaz Mağaraları var. Uzmanlar, ilgisizlik nedeniyle büyük zarar gören mağaraların kanal projesi kapsamında mutlaka korunması gerektiği görüşünde.

MÜZE PROJESİ HAZIR

1. Derece Arkeolojik-Doğal Sit Alanı ilan edilen bölgede yıllarca araştırma yapan Prof.Dr. Mehmet Özdoğan, mağaraların açık hava müzesi olması için proje hazırladıklarını ama hayata geçiremediklerini söyledi. Kanal İstanbul'un arkeolojik alana verebileceği zarar nedeniyle endişeli olduğunu dile getiren Özdoğan, "Yarımburgaz Mağaraları, en büyük kötülüğü film setleri ve çarpık yapılaşmadan gördü. 1985'de çekilen bir filmde mağaraya 40 ton su basılıp, dinamitle patlatma yapıldı. Dünyanın en önemli dolgularından birini kaybetmek üzereyiz. İstanbul'un tektonik, ekolojik en önemli arşivi yok olabilir" dedi.

FİLMCİLER ZARAR VERDİ

Arkeologlar Derneği İstanbul Şubesi Yönetim Kurulu Başkanı Yiğit Ozar da Yarımburgaz Mağaraları'na en büyük kötülüğü film sektörünün yaptığı görüşünde: "Film seti olarak hoyratça kullanılan arkeolojik buluntular, zamanla çarpık yapılaşmanın tahribatına uğradı. Ancak en büyük zararı yönetmenler verdi. 'Muhteşem Yüzyıl' ve 'Leyla ile Mecnun' da dahil olmak üzere kimse gereken ihtimamı göstermedi. Bu eserlerin topluma kazandırılması gerekirdi. Kanal projesi, Yarımburgaz kalıntılarına doğrudan etki etmese de peyzajın değişmesiyle, öz bağlamından kopma riski var. Bölge mutlaka korunmalı."

'PLANLAMA YAPILMASI LAZIM'

İstanbul Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nden Prof.Dr. Necmi Karul da şunları söyledi: "Defnecilerin uğrak yerlerinden biri olan mağaranın talihsizlikleri 1969'daki 'Tarkan Mars'ın Kılıcı' filmi ile başladı. Yakın zamanda 'Kurtlar Vadisi' ve 'Muhteşem Yüzyıl' ile devam eden film stüdyosu kullanımının önüne bir türlü geçilemedi. Umarım yeni proje mağaranın sonunu getirmez. Yarımburgaz Mağaraları, 800 bin yıl öncesine giden geçmişi ile Anadolu'da insana dair en eski izleri barındıran yerlerin başında gelir. Yarımburgaz Mağaraları korunacak bir park alanına dönüştürülmeliydi. Güzergah üzerinde bilmediğimiz yerler de çıkacaktır. Ne yazık ki planlamalarda bölgenin arkeolojik potansiyelini hesaba katan bir şey duymadık. Arkeolojik alanların tespiti, korunması için yeni oluşacak çevrenin bir parçası olarak planlama yapılmalı."

'ÇOK ÖNEMLİ BULGULAR ÇIKACAK'

Arkeolog Nezih Başgelen ise Yarımburgaz Mağaraları'nın, 800 bin yıllık mazisiyle dünya üzerindeki en eski insan yaşam alanlarından biri olduğuna değindi. Başgelen, kanal projesinin güzergâhında Roma, Bizans ve Osmanlı dönemine ait çok sayıda arkeolojik buluntunun ortaya çıkacağını belirterek şunları söyledi: "Kanal güzergâhı boyunca 25 metre derine inilecek. Bu durumda çok ciddi arkeolojik bulguların çıkacağını düşünüyorum. Özellikle Balkan tarihine, Bizans ve Osmanlı dönemine ait bilmediğimiz buluntulara rastlamamız söz

konusu olacaktır. Kanal projesi hayata geçirilebilir ancak bölgedeki arkeolojik bulgular mutlaka kurtarma kazıları yapılarak kayda alınmalı. Yarımburgaz Mağaraları açık hava parkı yapılmalıydı."

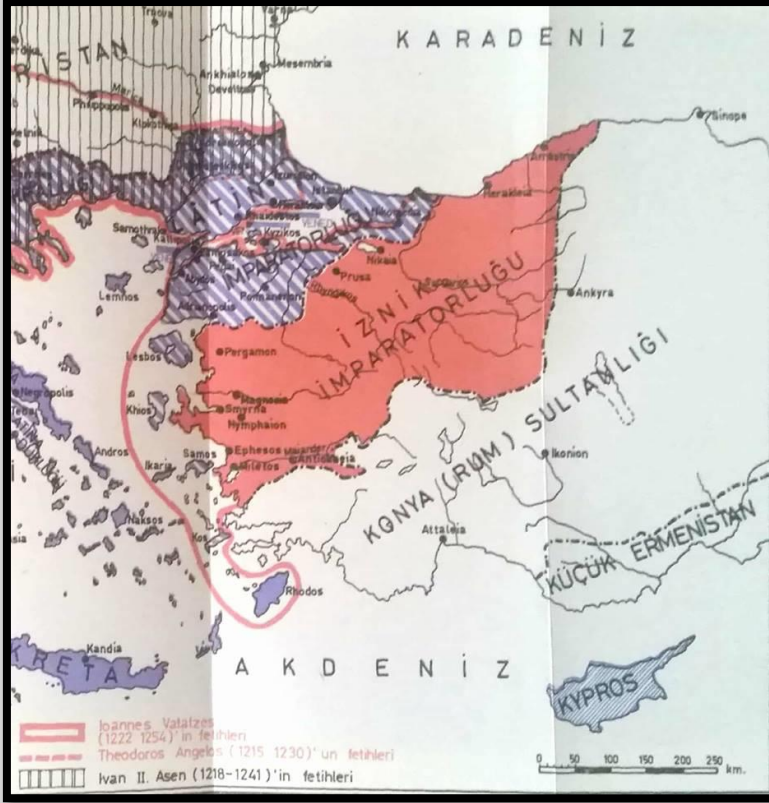
HAFRİYAT DÖKÜLÜYOR

Bazı kamyoncuların hâlâ arkeolojik buluntuların önüne hafriyat döktüğünü anlatan Şahintepe Mahallesi Muhtarı Erol Çapan da, "Mağaraların içi pislik yuvasına dönmüş. Kültür Bakanlığı'nın, tarihi eserlerimize sahip çıkmasını istiyoruz. Kanal projesi bölgeyi canlandırır ancak doğal doku ve eserlerin zarar görmemesini istiyoruz" dedi.

BİZANS'IN ANADOLU'YA YERLEŞTİRDİĞİ SON
TÜRKLER

Roma İmparatorluğu'nun 395 yılında

fiilen ikiye bölünmesi ve ardından 476 yılında Batı Roma'nın yıkılmasından sonra Roma İmparatorluk geleneğinin takipçisi, başkenti Konstantinopolis olan Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu olmuştur. İmparatorluk kurulduğu ilk günden itibaren çok çeşitli sorunlarla karşılaşmıştır. Bunlardan en önemlisi özellikle Balkanlardan ve 11. Yy'dan sonra da doğudan gelen çeşitli Türk boylarının akın ve istilalarıdır. 5. yy başlarında başlayan Hun istilalarından itibaren Doğu Roma bu atlı savaşçılara karşı bazen savaşarak, bazen de anlaşma yoluyla karşı koymaya çalışmıştır. Ancak bunlar çoğu zaman yetersiz kalmış, bahsi geçen halklar Doğu Roma topraklarına akınlarını devam ettirmişlerdir. Yine aynı dönemde bazı Hun savaşçıların da Doğu Roma ordusunda paralı askerlik yaptıkları bilinmektedir.

7. yy ortalarına kadar Doğu Roma'nın, Balkanlardan gelen Türk boylarına tavrı genel

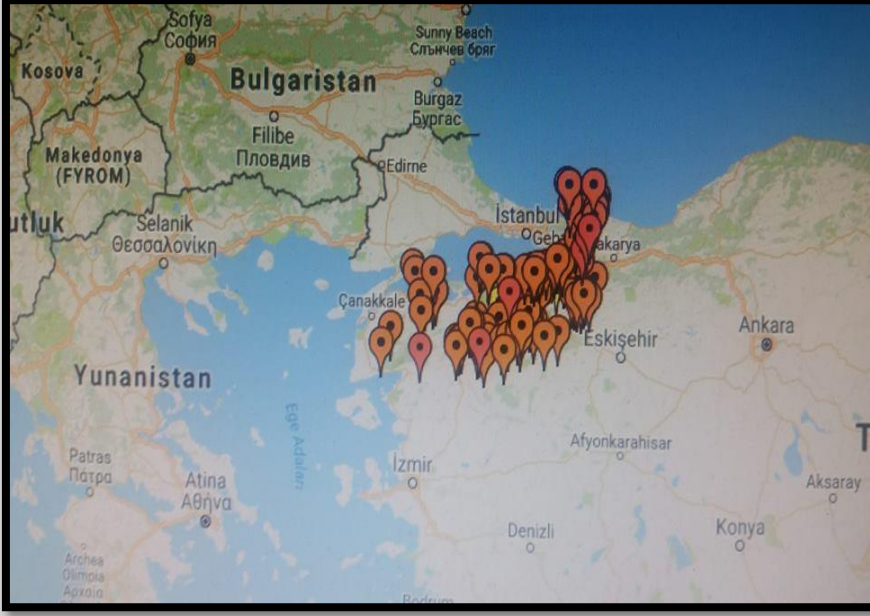
olarak bu şekilde gerçekleşmiştir. Hunlar, Avarlar, Sabirler, sonrasında Hazarlar ve Bulgarlarla zaman zaman savaşılmış, zaman zamansa anlaşma yoluna gidilmiştir. Bununla birlikte kimi zaman da bu Türk boylarından grupların Doğu Roma topraklarına yerleştirildiklerini bilmekteyiz. Hunlar, Bulgarlar, Sabirler gibi ilk dönem Türk boyları yanında Uzlar, Peçenekler ve Kumanlar da çeşitli gerekçelerle Doğu Roma topraklarına yerleştirilmişlerdir. Bu grupların Balkanlar'a yerleştirilenlerinden bir kısmı zamanla Slavlaşırken, Anadolu'ya yerleştirilenler ise kilisenin de etkisiyle kısa zamanda Hellenleşmişlerdir.

13. Yy'da yerleştirilen bir grup Kuman Türkü ise genelde göz ardı edilmekte, sonrasında ne olduklarıyla alakalı bir bilgi bulunmamaktadır. 1204 yılındaki IV. Haçlı Seferi sonrasında Konstantinopolis'in Latinlerin eline geçmesiyle şehirden kaçmak zorunda kalan Doğu Romalı asilzadelerden Theodoros Laskaris İznik merkezli bir Bizans Devleti kurmaya muvaffak olmuştur.²⁵ Fakat özellikle Laskaris'in yerine geçen damadı Ioannes III. Vatatzes imparatorluğun gücünü tam olarak oturtmuş ve bu şekilde Konstantinopolis'i Latinlerin elinden almak gayesiyle pek çok savaş ve ittifak yapmıştır. Bu ittifaklardan birisi de Bulgar Çarı Asen II. ile 1235 yılında yapılan antlaşmadır. 1241 yılında Batu Han'ın başkanlığındaki Altun-Orda Moğollarının bütün Balkanlar ve Doğu Avrupayla birlikte güçlü Bulgar Çarlığını da tahrip etmeleri üzerine, daha önce Doğu Avrupa'daki topraklarından ayrılarak Bulgaristan'a sığınan Kumanlar'ın bir bölümü Vatatzes tarafından sınır bölgelerine Stratiotes olarak yerleştirildi.²⁶ Bu Kumanların bir kısmı Trakya ve Makedonya hattında kalırken, diğer bir kısmı ise İznik Devletini doğudan gelecek Selçuklu, Türkmen ve Moğol saldırılarına karşı korumak amacıyla Frigya bölgesinde ikame edilmişlerdi. Trakya ve Makedonya bölgesine yerleştirilen

²⁵ Ostrogosky, Sf. 393.

²⁶ Ostrogosky, Sf. 409.

Kumanların torunlarının kimler olduklarıyla alakalı çeşitli görüşler ileri sürülmüş olsa bile, Anadolu'ya yerleştirilen ikinci gruptaki Kumanların akıbeti hakkında herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Kumanların asimile edilme amaçlı değil, kendi savaşçı özelliklerini muhafaza edecekleri şekilde yerleştirilmiş olmaları doğaldır. Yani Vatatzes bunları iyi ve uysal bir yurttaş yapmak için

değil, kendi topraklarını doğudan gelecek istilalara karşı savunabilmek için yerleştirmiştir. Bu nedenle İznik Devletinin bu Kuman grubu üstünde herhangi bir asimile etme çabası içine girmediklerini düşünebiliriz. Bu dönemde Stratiotes olarak yerleştirilen Kumanların sayıları net olarak bilinmemektedir. Ancak sadece Büyük Menderes havzasına yerleştirilenler için 10.000 (on bin) gibi bir rakam telaffuz edilmektedir.²⁷ Kumanların bu şekilde yerleştirilmesi Roma savunma hattının güçlendirilmesi demek olduğundan ve doğudan gelen Türkmen ve Moğol akınlarına karşı da bir tür tampon görevi gördükleri için İznik devletinin topraklarının güvenliği bu şekilde güven altına alınmıştır. Vatatzes'in oğlu

Theodoros II. Laskaris, babasına yazdığı bir methiyede konuyla alakalı şunları söylemektedir: "Sen İskit'i (Kumanlar A.Y.) batı bölgelerinden buraya getirmek suretiyle onun cinsinden doğuda hizmet eden bir kavim

yarattın ve onu Pers'in (Selçuklular A.Y.) yerine ikame etmekle, Türklerin batıya durmadan ilerlemelerini engelledin...".²⁸ Bu cümleler, bahsi geçen Kumanların İznik Devleti için ne kadar büyük önem taşıdıklarını göstermektedir.

Kumanların bölgeye yerleştirildikleri (yaklaşık) 1241 yılından tam 20 (yirmi) yıl sonra İznik Devletinin Konstantinopolis'i geri alması devletin ağırlığının bölgeden çekilmesine neden olmuştur. 1261 yılından hemen sonraysa bölgeye doğudan gelen Türkmen toplulukların yerleşmeye başladıklarını görmekteyiz. Özellikle Kütahya merkezli Germiyanoglularının bölgeye yerleşip bir beylik kurmalarıyla Türkmenler Sakarya Vadisine ve Ege sahillerine kadar uzanan alana hızla yerleşmişler ve bu şekilde bölge Türk hakimiyetine geçmiştir.

Kaynaklar bu tarihten sonra bu bölgedeki Kumanlar hakkında susmaktadır.

13. Yy ortalarında Vatatzes tarafından yerleştirilen bu Kumanların, Doğu Roma egemenliği sonrasında ne oldukları sorusu akla gelmektedir. Yukarıda değindiğimiz üzere İznik Devleti bu Kuman topluluklarını asimilasyon amaçlı değil, kendilerine bağlı bir askeri güç olmaları için bu topraklara yerleştirmişti. O sebeple Romanizasyona uğramaları bizce söz konusu değildir. Öte yandan Türkler arasındaki boy ve ağız farklılıkları da Kumanların sonradan gelen Oğuz-Türkmen boyları ile karışmalarını da uzun müddet engellemiş olmalı.

²⁷ Emecen, F., Sf. 170

²⁸ Ostrogosky, 409.

İznik
İmparatorluğu
döneminde
Kumanların
yerleştirildikleri
bölgeler²⁹ ile,
günümüzde
Manav olarak
adlandırılan bir
Türk gurubunun
yaşadıkları
bölgeler

birbirleriyle neredeyse örtüşmektedir³⁰. Manav adı verilen bu Türk gurubu özellikle Çanakkale, Balıkesir, Yalova, Bursa, Bilecik, Sakarya ve Kocaeli illerinin köylerinde, ayrıca İstanbul'un Anadolu Yakasındaki köylerde, Bolu ve Eskişehir illerinde yaşamaktadırlar. Ki bu bölge İznik İmparatorluğunun Anadolu'da 13. Yy'daki topraklarının önemli bir bölümüne denk gelmektedir. Bahsi geçen bu grubun köyleri bölgedeki en eski yerli Türk köyleri olarak bilinmektedir. Manav Türkleri ile alakalı ne yazık ki fazla bir çalışma yoktur. Sadece dilciler ve dilbilimciler tarafından az sayıda ve lokal olarak dil çalışmaları yayınlanmıştır. Ancak bu bizce eksik kalmış, dil verilerinde görülen ve bu çalışmalarda dikkati çekilen Kuman (Kıpçak) ağız özellikleri dönemsel bir etki olarak görülmüştür. Ancak bundan sonra konuyla alakalı yapılacak olan çalışmalarda, yukarıda verdiğimiz tarihsel veriler ışığında, konunun farklı bir gözle yeniden incelenmesi gerektiğini düşünmekteyiz.

KAYNAKÇA

Acar, K., "Kuzey Batı Anadolu Manav Türkmen Ağızları Üzerine Birkaç Not", SAÜ Fen-Edebiyat Dergisi: 2010-II

Emecen, F., "Saruhanogulları", TDV İslam Ansiklopedisi: 36.

Ostrogosky, G., Bizans Devleti Tarihi, TTK: 2015

Öçalan, M., "Sakarya-İzmit Yöresi Yerleşik Türkmenleri (Manav) Ağızlarında Ötümsüz Patlayıcı Ünsüz Değişimleri", http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/muharrem_ocalan_sakarya.pdf

Taşagıl, A., Kumanlar, <https://ahmettasagil.files.wordpress.com/2010/10/kuman-kipcaklar.pdf> (Erişim Tarihi: 29.05.2018)

²⁹ Harita: 1.

³⁰ Harita: 2.

BAHAR

BAŞ

ANTİK ROMA'DA EVLİLİK
TÜRLERİ

ÖZET

Evlilik kadın ile erkeğin ömür boyu bağlılığını ifade etmektedir. Evlilikte en önemli şey çiftler arasında sadakattir. Roma’da tek eşli evlilik geçerli olduğu için diğer ilişkileri zina olarak görmüştü. Zina da Antik Roma’da çok büyük bir suçtu. Çiftler arasında parmağa takılan yüzük birbirlerine kalben bağlılığı ifade etmişti. Roma’da evlilik *manuslu* ve *manussuz* şeklinde gerçekleşiyordu. Evlenecek çiftler bir takım ritüeller gerçekleştiriyordu. Böylece evlilik kutsanıyordu.

Anahtar: *Sponsalia, Conferreatio, Coemptio, Usus.*

ABSTRACT

Marriage means wife’s and husband’s sharing a life together till the end of life. The most important aspect of a marriage is the faithfulness of the couples. As monogamy was valid in Rome, other relationships were regarded as adultery. Adultery is a big crime in ancient Rome. The ring worn in finger means faithfulness of the couples in the heart. Marriages conducted with or without manus in Ancient Rome. Couples to be married used to follow some rituals. Thus marriage was regarded blessed.

Keywords: *Sponsalia, Conferreatio, Coemptio, Usus.*

Tören denilince kutlama, nişan, evlilik, cenaze gibi nedenlerle yapılan toplantı aklımıza gelmektedir. Roma toplumunda evlilik ise çok önemsenmekteydi. Roma hukukuna göre evlilik kadın ve erkeğin birlikteliği idi.³¹ Roma’da her kız çocuğunun ileride evlenmesi öngörülmüştü. Bu yüzden evlilik küçük yaşlardan itibaren kız çocuklarına ebeveynleri tarafından aşılana bir durumdu. Kız çocuğu anneleri tarafından eğitim görmekte olup genelde bu eğitim evliliğe hazırlık şeklindeydi.³² Erkekler ise daha geç yaşta evlenip soyunun devamı için evliliği tercih etmekteydi. Roma’da kızlar 11-12 yaşlarına geldiklerinde evlendirilmiştir. Romalı bir kızın evlilik garantisi babası ve annesi olmuştur. Yani baba kızın bekâretinden, sözünden, evliliğinden sorumlu görülmüştür. Evlenmeden önce aile tarafından genç kızların bekâretinin korunmasına önem verilmişti.³³ Çünkü kızlar ergenliğe girdikten hemen sonra evlendirilmişlerdir. Bunun sebebi ise bakirelik beklentisidir.

Roma’da ilk dönemlerde (*Sponsalia*) söz kesimi, evlenmek için resmi antlaşmaydı. Kızların talipleri babalarının kabulünden geçmekteydi. Kıza uygun aday için anne, baba ve yakın akrabaları tarafından çöpçatanlık yapılmaktaydı. Roma’nın ilk dönemlerinde nişanlılık 6 ya da 7 yaşında yapıldı.³⁴ Karşılıklı olan bir sözleşmede *sponsalia* evlenme rızası için atılan bir süreçtir.

³¹ Fulya İlçin Gönenç, Roma Hukukunda Kadın, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2010, s.69.

³² H. John Deughton, A Day in the Life Ancient Rome, (Çev.: H. Kökten Ersoy) Homer Kitabevi, İstanbul, 2012, s.12.

³³ Catullus, 62, 65.

³⁴ Gönenç, 2010, 70.

Nişanlanma genellikle görücü usulü olup nişanlanan kıza günümüzde olduğu gibi sol orta parmağına yüzük takılmaktaydı. Nişanlanan çiftler birbirlerine nişan hediyesi vermekteydi. Böylece aralarında evlilik düşüncesi daha sağlam temeller üzerine atılması sağlanmıştır. Roma krallık döneminde verilen hediyeler nişan bozulsa da geri alınmamıştır. Fakat daha sonraki dönemlerde nişan hediyeleri evlenmek şartıyla verilmiştir.³⁵ Nişanlılık evresinde tarafların rızası istenmiştir. Eğer bir tarafın rızası yoksa evlenmek için yasal işleme gerek görülmemiştir.³⁶

Nişanlanan kız bu süreç sonunda evlendirilmiştir. Manuslu evlilik ise üç şekilde gerçekleşebilmiştir. Bunlar; “*Confarreatio*”, “*Coemptio*” ve “*Usus*” evlilik türü şeklindedir. Bu evlilik türlerinin kapsamında “*Confarreatio*” evlilik türünün dini tören yönü ağır basan evlilikti.³⁷ Yapılan bu törende gelin ailesiyle kendi bağlarını tamamen kesip kocasının ailesinin benimsediği dine tabi olmaktaydı. Bu evlilik türünde devletin müdahalesi söz konusuydu. Rahipler ve *curia*’ları temsilen on şahit düğün töreninde bulunmaktaydı. Yapılan törende on şahitin önünde çiftler koyun postuna oturup evli bir kadın tarafından çiftin sağ eli birleştirmişti. Bunun amacı ruhen de bir birliktelik sağlamaktı. Jüpiter’e ekmecek sunulup daha sonra onu bölüştürmüşlerdi.³⁸

Antik kaynaklara baktığımızda Catullus düğün törenini şöyle anlatmıştır;

Ey Helicon dağının

Yerlisi, Urania'nın oğlu,

Narin kızı alıp götürüyorsun

Kocasına, ey Hymemaneus Hymen,

*Ey Hymen Hymenaeus*³⁹

Sar çepçevre alnını hoş kokan

*Mercankökö çiçekleriyle*⁴⁰

Tak duvağını, şen şakrak buraya

Buraya gel, kar beyaz ayaklarına

*Giyip sarı ayakkabılarını*⁴¹

Ve canlanıp bu keyifli günde

Düğün türküleri söyleyerek

Çınlayan sesinle

Yeri tepip sallayarak

Elinde çam çırayı!

Çünkü Manlius'la evleniyor

Iunia, Idalium'da oturan

Venüs kadar güzel

Frigyalı yargıcın yanına geldiğinde

Uğurlu, namuslu genç kız

Çılgın damadın

Koruyuculuğuna veriyorsun sen

³⁵ Gönenç, 2010, s.78-79.

³⁶ Luvenalis, *Satuare* VI, 200.

³⁷ Tannahill, Reay, *Sex in History*, (Çev.: S. Gül), Dost Yayınevi, İstanbul, 2003.s.94.

³⁸ Gönenç, 2010, s. 65-66.

³⁹ Roma'da evlilik tanrısıdır.

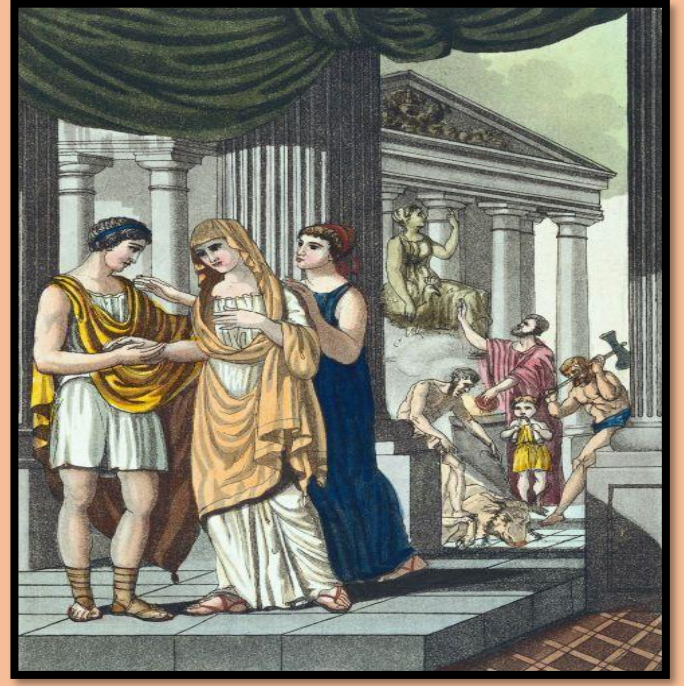
⁴⁰ Gelinin başı ayrıca bekâreti temsil ettiği için çiçeklerden yapılan bir taç *Corona* takılmaktaydı.

⁴¹ Antik Roma'da gelinler genellikle sarı renkli ayakkabı tercih ederlerdi.

Gelin *tunica recta* denilen beyaz bir giysi giyerdi. Gelin adayı bu giysiyi evlenmeden bir gün öncede giymek zorundaydı. Kafalarına ise sarı renkli bir türban *reticulum lutcum* takmışlardı. Gelinin üzerinde yün bir kemer bulunmaktaydı. Gerdek gecesi damat tarafından bu kemer çözülerek kendi düğümünü atardı. Gelin saçlarını yün kurdelelerle süsleyerek örerd. Gelinin başı *famenun* adında yumurta sarısı veya safran renkli bir örtü örtülmekteydi.⁴³

Düğünde aile bireylerinin gelinin gelmesiyle beraber şarkılar söylenip raks etmiştir.⁴⁴ Antik Yunanda olduğu gibi Romalı gelin damadın evine geldiğinde bir takım ayinler yapmıştır. Örneğin; gelin baba evinden damadın evine gelmeden önce çocukluk oyuncaklarını kurban ederdi. Karşılama töreniyle beraber çift önce elle oturur sonra gerdek odasına geçilirdi.⁴⁵ Her evin bir ocağı bulunduğundan burada aile bireyleri dua etmiştir. Bu ocak kutsallığı ifade etmesi açısından önemli bir yeri bulunmaktadır.

“Coemptio” evlilik türü kadının satın alınması şeklindedir. Bu evlilikte kadın artık kocasının mülküne geçmiştir. Kadının işlediği bir suçtan kocası sorumlu tutulmaktadır.⁴⁶ Gelinin babası beş Roma vatandaşı şahit ve terazi tutan kişinin huzurunda gelin kocasına varıyordu. Bu

durumda kadın köle durumuna düşmemesi için bir takım önlemler alınmıştı.⁴⁷

Üçüncü evlilik türü olan “Usus”, evlilik türünde kadın ve erkek evliliklerinin nasıl olacağını denemek için evlenmeden birlikte yaşamaktaydı. Bu evlilik türü Roma’da çok talep görmese de gene de başvurulmuştur. Usus evlilik türü manussuz evliliklere temel oluşturmuştu. Bu evlilik türünde kadın kocasının evinde kesintisiz bir yıl kalma mecburiyetindeydi. Ancak bir yıl içinde üç gece *trinoctium* peş peşe kalması gerekiyordu.⁴⁸

Antik Roma’da evlilik yurttaşlık görevi olup asıl amaç soyun devamı ötesinde miras aktarımını düzene sokulması için gerçekleşen bir eylem olduğu görülmektedir.⁴⁹ Antik Roma’da 12-14 yaşına gelen genç kız müstakbel bir koca ile evlenme teşebbüsüne girmiş olup yasal olarak kendi *familias’ı* ile

⁴² Cattulus 61, 10-60.

⁴³ Cleand, Liza, G. Dagies, L. Llewellyn and Janes, Greek and Rome Dress From A to Z, Taylor and Francis E-Library, London and Newyork, 2007, s.24.

⁴⁴ Cattulus 61, 125.

⁴⁵ Freeman Charles, Egypt, Greece and Rome Civilizations of the Ancient Mediterranean, (Çev.: S. Kemal, Angı), Dost Kitabevi, Ankara, 2003, s.441.

⁴⁶ Tannhahill, 2003, s.96.

⁴⁷ Gönenç, 2010, s.67.

⁴⁸ Gönenç, 2010, s.68.

⁴⁹ Patrick Le Roux, L’empire Romain, (Çev.: İ. Yergüz), Dost Yayınevi, Ankara, 2006, s.72.

bağlarını keserek kocasının *familias*'ına dâhil olmuştur. Böylece kendi ailesi ile *agnatio* hısımlığı son bulmuştur. Kadının kocası *Peter Familias* ise kocasının hâkimiyetine, eğer kocasının babası *Peter Familias* ise kayınpederin hâkimiyetine girmiştir. Bu durum genellikle *manus*'lu evlilik için geçerli olmuştur.⁵⁰ Kadın her halükarda erkek egemenliğine girmiş olmaktadır. Roma'da kadın bireysel olarak bağımsızlığı söz konusu olmamıştır.

KAYNAKÇA

A. Antik Kaynak

Cattulus, **Bütün Şiirleri**, (Çev.: Ç. Dürüşken) Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997

Luvenalis, **Saturae**, (Çev.: Ç. Dürüşken) Hasan Ali Yücel, Kültür Yayınları, İstanbul, 2006.

B. Modern Kaynak

Cleand, Liza, G. Dagies, L. Llewellyn and Janes, **Greek and Rome Dress From A to Z**, Taylor and Francis E-Library, London and Newyork, 2007

Deughton, H. John, **A Day in the Life Ancient Rome**, (Çev.: H. Kökten Ersoy) Homer Kitabevi, İstanbul, 2012

Erişgin, Ö. Söğüt, **“Roma Toplumunda Kadının Konumu”**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 4, S. 2, 2013

Freeman Charles, **Egypt, Greece and Rome Civilizations of the Ancient Mediterranean**, (Çev.: S. Kemal, Angı), Dost Kitabevi, Ankara, 2003.

Gönenç, Fulya İlçin, **Roma Hukukunda Kadın**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2010.

Tannahill, **Reay, Sex in History**, (Çev.: S. Gül), Dost Yayınevi, İstanbul, 2003.

Patrick Le Roux, **L’empire Romain**, (Çev.: İ. Yergüz), Dost Yayınevi, Ankara, 2006, s.72.

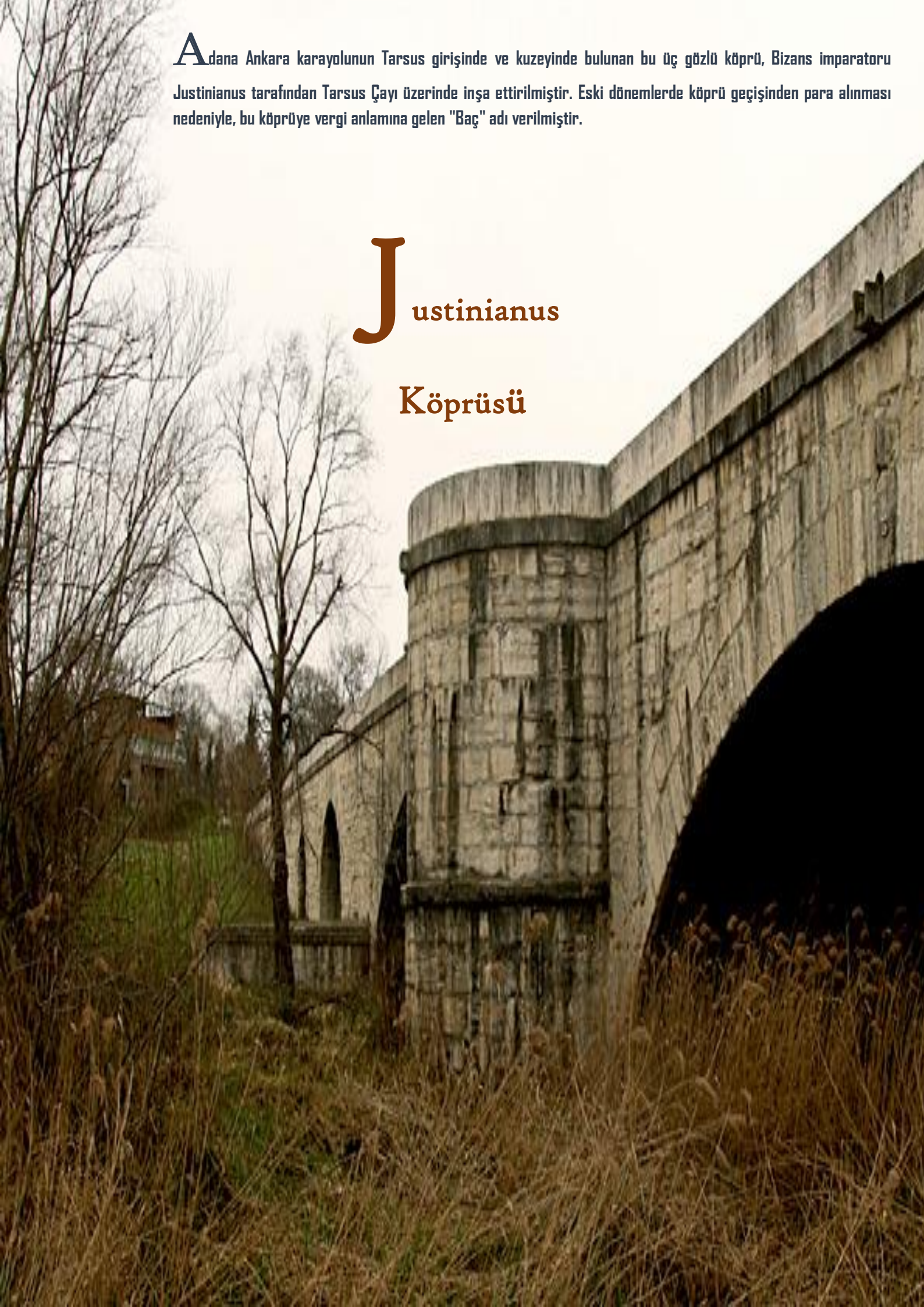
⁵⁰ Ö. Söğüt Erişgin, “Roma Toplumunda Kadının Konumu”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 4, S. 2, 2013, s.3.

Adana Ankara karayolunun Tarsus girişinde ve kuzeyinde bulunan bu üç gözlü köprü, Bizans imparatoru Justinianus tarafından Tarsus Çayı üzerinde inşa ettirilmiştir. Eski dönemlerde köprü geçişinden para alınması nedeniyle, bu köprüye vergi anlamına gelen "Bağ" adı verilmiştir.

J

ustinianus

Köprüsü

Adana 7ař Köprü

Seyhan Nehri üzerindedir. IV. (385) yüzyılda Roma İmparatoru Hadrianus tarafından yaptırılmıştır. Yüzyıllarca Avrupa ile Asya arasında önemli bir köprü olmuştur. Harun Reřit (766-809) bazı eklerle Adana Kalesine birleştirmiştir. IX. yüzyıl başında Harun Reřit'in oğlu olan 7. Abbasi Halifesi Memun (786-833) tarafından onartılmıştır.

III. Ahmet (1713), Kel Hasan Pařa (1847), Adana valisi Ziya Pařa (1789) tarafından da değişik zamanlarda tamirat görmüştür. Bu üç onarımının yazıtları mevcuttur. Son onarım, 1949 yılında yapılmıştır. 319 m. uzunluğunda ve 13 m. yüksekliğindedir. 21 kemerinden 14'ü ayaktadır. Ortadaki büyük kemerde iki aslan kabartması görölmektedir. Dünya'nın halen kullanılan en eski köprüsü olarak bilinmektedir.

Araştırmaya Göre Neandertaller Sembolik Sanat Ürettiyordu

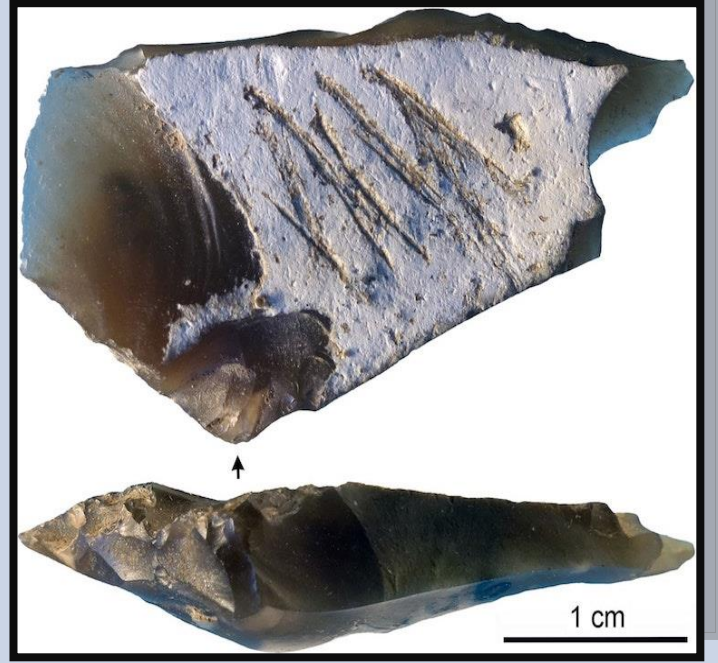
35.000 yıl önce bir parça çakmaktaşına kazınmış çizgiler, Neandertallerin anlatımsal ve sembolik sanatı uyguladıklarına dair güçlü kanıtlar sunuyor.

Bordeaux Üniversitesi'nden Anna Majkic önderliğindeki bir ekip tarafından PLOS ONE dergisinde yayınlanan araştırma, Kırım'da Kiik-Koba adlı arkeolojik alandan çıkan bir çakmaktaşı üzerinde kazınmış bir dizi çizginin, kasti ve yetenek gerektiren bir tasarım oluşturduğu ileri sürülüyor.

Bugüne kadar Avrupa ve Orta Doğu'daki 27 Neandertal yaşam alanında, üstünde çizikler olan taşlar bulunmuştu, ancak bu çizgilerin nasıl ve neden yapıldığının anlaşılması oldukça zordu.

Bu çizgilerden bazıları, şüphesiz olarak kasaplık ya da kesim işlemlerinin bir sonucu olarak kasıtlı olmadan yapılmıştı. Ancak diğerleri, kasıtlı olarak yapılmış olabilir. Fakat neden yapılmış olabileceği hala cevapsız.

Kiik-Koba'da bulunan eseri odak noktası olarak kullanan Majkic ve meslektaşları, olası yorumlama aralığını daraltmak için bir dizi kılavuz hazırladılar. Çakmaktaşı parçanın kenar kısımları, üstüne çizgiler çizilmeden önce bunun daha büyük bir parçadan koparıldığını gösteriyor. Bu da, bu çizgilerin daha farklı bir bağlam içinde yapılmış olma ihtimalini ortadan kaldırıyor.

Aslında bu çakmaktaşı parça, herhangi bir kesme ya da kazıma gibi işlevsel bir işlem için oldukça küçük. Dolayısıyla araştırmacılar, bu parçanın amacının sadece bu çizgileri taşımak olduğu ihtimalini düşünüyor.

Araştırmacılar, bu izlerin sadece toz elde etmek için yapılmış olma ihtimalini ve basitçe bir karalama işlemi olması ihtimalini reddediyor. Araştırmacılara göre bu kesişen ve açılı işaretler çok kasıtlı olarak başlatılmıştı ve bitirilmişti.

Analizler ayrıca, çizgilerin bir sayımı temsil etme olasılığını da eliyor. Çizikler birkaç yerde kasıtlı olarak kapatılmış gibi görünüyor ve bu da onları bir sayı işareti olarak işe yaramaz hale getiriyor. Aynı zamanda Majkic ve meslektaşları, sadece çiziklere bakmanın da bir hata olduğunu ileri sürüyor. Neandertaller, kasıtlı olarak çakmaktaşının beyazımsı arka planına, "Çakmaktaşı kullanıcısına bir bilgiyi aktarmak veya alet başka birine geçtiğinde onunla iletişim kurmak" amacıyla çizmişti.

Kiik-Koba çakmaktaşı, Neandertal kültürünün "sembolik yorumlar ile tutarlı olabilecek uygulamaları içerdiği" görüşüne yeni bir kanıt sağlıyor.

İlk Defa

Neandertallerin

Yaptığı Mağara

Resimleri Bulundu

En sonunda beklenen oldu; Neandertaller tarafından yapılmış ve bilinen eski mağara resimleri bulundu.

İspanya’da, 65.000 yıllık şimdiye kadar bilinen en eski mağara resimleri bulundu ve bunları modern insanlar değil, Neandertaller yapmış!

İspanya’da bulunan en az 64.800 yıllık mağara resimleri, modern insanların Avrupa’ya gelmesinden yaklaşık 20.000 yıl öncesine tarihleniyor; yani Neandertaller tarafından yapılmış.

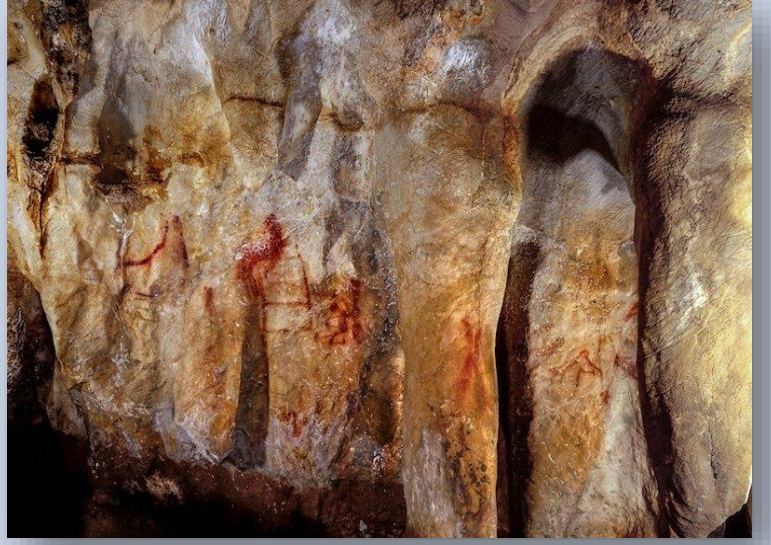
Dünyanın bilinen en eski mağara resimleri, modern insanlar değil, Neandertaller tarafından yapıldı. Yani soyu tükenmiş kuzenlerimiz, kültür yaratamayan yabaniler tanımlamasından çok uzaktı.

İspanya’daki üç arkeolojik alandaki mağara resimlerine yapılan yüksek teknoloji analizler, bu resimleri en az 64.800 yıl öncesine, yani modern insanlar Afrika’dan Avrupa’ya gelmeden 20.000 yıl öncesine tarihledi.

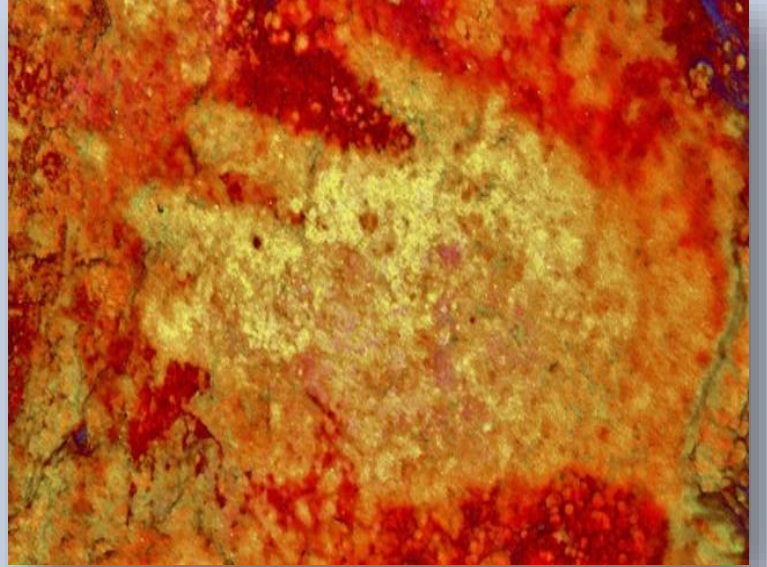
Bu durum, mağara sanatını önceden düşünülenden daha eski olduğunu gösteriyor ve Neandertallerin, insan kültürünün temel taşlarından olan sembolizma kapasitesine sahip olduğunun en güçlü kanıtını sağlıyor.

Araştırmamanın eş yazarı Alistair Pike, “Bulgular, Neandertallerin sembolizma gücü olmayan bir mağara insanı olduğu düşüncelerini tam tersine çeviriyor.” diyor.

“Resim yapmak, her zaman çok insani bir etkinlik olarak görülen bir eylemdir, eğer Neandertaller bunu yapıyorsa onlar da tıpkı bizim gibi demek oluyor.”

İspanya’daki La Pasiega mağarasında merdiven şeklindeki bu resim 64.000 yıldan eski ve Neandertaller tarafından yapıldı. C: P. Saura

Mağara duvarına yapılmış bir Neandertal eli size merhaba diyor! C: H. Collado

Daha önce bazı arkeologlar, Neandertallerin karikatürize edilmiş mağara insanlarından daha karmaşık olduklarına zaten inanıyordu, ancak bugüne kadar elde edilen kanıtlar herkes için ikna edici değildi. Ancak yeni yayımlanan makalada, İspanya'daki üç mağara alanından elde edilen veriler, tüm aksi görüşleri yıkacak cinsten sağlam birer kanıt sunuyor.

La Pasiega, Maltravieso ve Ardales'teki bu mağara sanatları; çizgiler, noktalar, yuvarlaklar ve el şablonlarını içeriyor. Tüm bunları oluşturmak, pigmentleri karıştırmak ve uygun sergileme yerleri seçmek gibi özel becerilere sahip olmayı gerektiriyordu. Bilim insanları, resimlerin yaşını belirlemek için uranyum izotoplarının toryumdaki radyoaktif bozunumuna dayanan kesin bir tarihleme sistemi kullandılar. Bu işlem, analiz için resimlerden birkaç miligram kalsiyum karbonat tortusunun kazınmasını içeriyordu. Konuyla ilişkili olarak yayımlanan başka bir araştırmada ise, İspanya'daki farklı bir mağarada bulunan boyalı ve süslenmiş deniz kabuklarının, modern insan öncesi dönemlere tarihlendiği belirlendi. Bu iki araştırma birlikte ele alındığında, araştırmacılar, çalışmalarının, Neandertallerin erken modern insanlardan "bilişsel olarak ayırt edilemez" olduğunu ileri sürüyor. Joao Zilhao, yeni bulguların, insanlık bilincinin köklerinin araştırılması için, Neandertaller ile modern insanların ortak atasına (500.000 yıldan daha önce) odaklanılması gerektiğini gösterdiğini söylüyor.

Neandertallerin nesli yaklaşık 40.000 yıl önce tükendi ve bu süre içinde doğrudan atalarımız Avrupa'ya ulaştı. Neandertallerin neden yok olduğu hala kesinlik kazanmış değil. Teoriler arasında iklim değişimine uyum sağlayamama ve modern insanlarla yaşanan rekabet var.

Solda, La Pasiega mağarasındaki merdiven benzeri resim, kırmızı yatay ve dikey çizgilerden oluşuyor. Sağda, 1913'te bir arkeolog tarafından yapılmış resmin kopyası. C: C.D Standish, A.W.G. Pike ve D.L. Hoffmann

İspanya'daki Cueva de los Aviones tortullarında bulunan delikli kabuklar 115.000 ila 120.000 yılları arasına tarihleniyor. C: J. Zilhão

Neandertaller yaşıyorsa günümüzde nasıl görünürlerdi konulu bir canlandırma çalışması.

Çorum'da 3.500 Yıllık Eşsiz Hitit Kılıcı Sergileniyor

"Büyük kral Tuthaliya, Assuwa ülkesini yerle bir ettiği zaman bu kılıcı efendisi fırtına tanrısına adak olarak"

Kılıcın üzerinde, çivi yazısıyla Akadça dilinde "ı-nu-ma du-ut-ha-lı-ya-lugal.gal kur a-as-su-wa u-hal lıQgır an-nu-tım a-naıskur be-li-su u-se-lı" yazıyor. Yani, "Büyük kral Tuthaliya, Assuwa ülkesini yerle bir ettiği zaman bu kılıcı efendisi fırtına tanrısına adak olarak sundu."

Dünyada bir başka örneği bulunmayan kılıç, dönemin büyük imparatorlukları arasında yer alan Hititlerin başkenti Hattuşa'da iki greyder kepçesi operatörü tarafından 1991 yılında tesadüfen bulundu.

O dönem Köy Hizmetleri Müdürlüğü'nde görevli iki kepçe operatörü Hitit Krallarından Tuthaliya'ya ait olan tarihi kılıcı Boğazköy Müzesi'ne teslim etti. Burada yapılan incelemede Hitit dönemine ait olduğu anlaşılan kılıç, daha sonra Çorum Müzesi'ne nakledildi.

Sert bronzdan ve döküm tekniğiyle yapılan kılıcın balçak kısmında yer alan perçin deliklerinden itibaren kabzaya geçen kısmın dövülerek yapıldığı, delik kenarlarındaki çapaklardan ve münferit çekiç izlerinden anlaşılıyor.

ADAK OLARAK SUNULMUŞ

Bulunduğu tarihte büyük heyecan yaratan kılıç, o dönemde Hitit kralı tarafından adak olarak tanrıya sunulmuş. Kılıcın sol kenarında çivi yazısıyla Akadça olarak “ı-nu-ma du-ut-ha-lı-yalugal.gal kur a-as-su-wa u-hal lıQgır an-nu-tım a-naıskur be-li-su u-se-lı” yazıyor. “Büyük kral Tuthaliya, Assuwa ülkesini yerle bir ettiği zaman bu kılıcı efendisi fırtına tanrısına adak olarak sundu” yazılı kılıcın, savaş ganimeti olarak ele geçirilmesinden sonra üzerine yazı yazıldığı tahmin ediliyor. 680 gram ağırlığında, 70 santimetre uzunluğunda teknik ve işleme yönünden kusursuz bir simetriğe sahip olan bu kılıç, Hitit kralı Tuthaliya’nın Ege kıyılarındaki Assuwa ülkesine karşı kazandığı askeri zaferi ifade ediyor.

Tuthaliya’nın ilk büyük seferi Assuwa’ya karşı olmuştu. Assuwa ülkesi, muhtemelen Batı Anadolu’daki krallıkların oluşturduğu konfederasyona deniyordu. Tuthaliya yıllıklarında bölgeye arka arkaya yaptığı seferlerde başarılı olduğunu ve hatta bir seferinde esir edilen 10.000 düşman askerini ve 600 adet atlı savaş arabasını Hattuşa’ya getirdiğini söylüyor. Boğazköy’de bulunan bu yazılı kılıçta da Büyük Kral Tuthaliya’nın başarılı Assuwa seferinden bahsediliyor.

ÜNİK BİR ESER

Hitit dönemine ait kılıç, müzede bulunan ünik eserlerden biri olarak görülüyor. Milattan önce 14 ila 15. yüzyıllara ait kılıcı adak kılıcı olarak adlandırdıklarını anlatan Çorum Müze Müdürü Arkeolog Metin Çakar, “Kılıcın özelliği bronzdan yapılmış olması ve döküm tekniğiyle yapılmış. Üzerinde bir satış Hititçe çivi yazısı ile Akadça yazılmış bir yazı. Hitit Krallarından II. Tuthaliya tarafından yazıldığını tahmin ediyoruz. Kılıcın üzerinde

Kılıcın, savaş ganimeti olarak ele geçirilmesinden sonra üzerine yazı yazıldığı tahmin ediliyor. F: İHA

II. Tuthaliya’nın döneminde Hititler, birçok ayaklanma ve saldırılara maruz kalmıştı.

II.TUTHALİYA

Kral I. Arnuvanda’nın oğlu ve I. Şuppiluliuma’nın babası olan II. Tuthaliya, MÖ 14. yüzyılın ortalarında hüküm sürmüş bir Hitit kralıydı. Yazılı belgelere göre, babası I. Arnuvanda’nın ölümüyle tahta çıkan II. Tuthaliya’nın döneminde Hititler, birçok ayaklanma ve saldırılara maruz kalmıştı. Bu yüzden Tuthaliya, neredeyse bütün zamanını farklı yerlerdeki düşmana karşı yaptığı seferlere ve Hitit devlet otoritesini tekrar yerleştirmeye harcamıştı.

III. Hattuşili dönemine ait bir yazılı kaynakta, tahminen II. Tuthaliya dönemine atıfta bulunularak, Hitit devletinin neredeyse dağılma aşamasına geldiği, kuzeydeki Kaşka’ların Hattuşa’yı yağmalayıp Kızılırmak’ın güneyine kadar indiğini, batıdan Arzava’nın, doğudan Azzi ve İsuva’nın saldırdığı, güneyde ise düşmanın Kizzuvatna’ya kadar ilerlediği belirtilmekte.

2018 UNESCO DÜNYA MİRASI GEÇİCİ LİSTESİ AÇIKLANDI

Kral Kızı - Yozgat

Harput - Elazığ

Priene arkeolojik alanı (Aydın)

Justinianus Köprüsü (Sakarya)

Kasteller ve Livaslar (Gaziantep)

Kastamonu Mahmut Bey Camisi

*Eskiçağ Araştırmaları
Dergisi*

Alacahöyük
Kaz. —>

